

Ч.

805
(12)

"ПРОСВІТА"

В. Сімович — І. Брик
Ю. Федькович

РІК 1934.
Книжечка 12
(ГРУДЕНЬ)

ВИДАННЯ „ПРОСВІТИ“ в 1934. р.

1. МІСЯЧНІ КНИЖОЧКИ:

- 794 (1) Вячеслав Будзиновський, ШЛЯХЕТСЬКЕ ПРАВО, істор. образок із XVII. в. (за січень), — 48 ст., ціна 40 гр.
- 795 (2) Богдан Лепкий, ОРЛИ, історичне оповідання з 1734—1750 рр., (за лютий), — 56 ст., ціна 50 гр.
- 796 (3) Василь Сімович, ТАРАС ШЕВЧЕНКО, його життя й творчість (з нагоди 120 роковин уродин), багато ілюстрацій (25), з додатком вірша А. Курдидика: 120 літ (за березень), — 72 ст., ціна 60 гр.
- 797 (4) Андрій Чайковський, БОГДАНКО, історичне оповідання з другої половини XVI. ст., (за квітень) — 64 ст., ціна 50 гр.
- 799 (5) Іван Брик, МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ, з нагоди 100-ліття зладження „Зорі“ (за травень) — 64 ст., ціна 50 гр.
- 800 (6) Олена Будзиновська, НІМИЙ, МЕРТВИЙ СВИДОК, оповідання (за червень) — 48 ст., ціна 40 гр.
- 801 (7) Лев Лопатинський, ПІД КАМ'ЯНИМ ДАХОМ, комедія — (за липень) — ст. 32, ціна 30 гр.
- 802 (8) Юрій Федькович, ФАРМАЗОНИ, красна і правдива повість для розумних господарів, IV. видання (за серпень) — ст. 64, ціна 50 гр.
- 803 (9—10) Іван Горишівський, СПІЛЬНИМИ СИЛАМИ (Плян майстра Дмитра), історична картина з життя львівського братства з XVII. в. (за вересень—жовтень) — ст. 100, ціна 90 гр.
- 804 (11) Володимир Татомир, НА ПОДІЛЬСЬКИХ ЛАНАХ (за листопад) — кінчиться друкувати.
- 805 (12) Василь Сімович, ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ, життя й діяльність, із нагоди 100-ліття народин, з додатком: Іван Брик, ФЕДЬКОВИЧ У „ПРОСВІТІ“, (за грудень), ст. 72.

2. КВАРТАЛЬНІ КНИЖКИ (Науково-популярна Бібліотека, заходом фонду „Учітеся, брати мої“):

- 14 ПОРАДНИК ДЛЯ САМООСВІТНІХ ГУРТКІВ, 128 ст., ц. 1.50 зл. (цю книжечку треба набувати окремо, вона не входить у передплату, див. ст. 3.: „Передплата“).
- 11 (1) Степан Чарнецький, НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ В ГАЛИЧИНІ (1864—1934), — з нагоди сімдесятьліття засновин укр.-галицького театру, ст. 254 (з багатьома ілюстраціями), ціна 1.80 зл.
- 5 (3) Іван Крип'якевич, ІСТОРІЯ КОЗАЧЧИНИ, 2. видання з 24 ілюстраціями та 3 мапами, ст. 136, ціна 1 зл.
- 16 (4) Микола Бажалук, ВУЛЬКАНИ ТА ЗЕМЛЕТРУСИ (з багатьома образками).
- До кінця 1934. р. вийде ще:
- 15 (2) Ростислав Єндик, АНТРОПОЛЬОГІЧНІ РИСИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.

Андрей Геденович.

ВАСИЛЬ СІМОВИЧ

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ

ЖИТТЯ Й ДІЯЛЬНІСТЬ

із нагоди 100-ліття народин

З додатком

ІВАН БРИК

ФЕДЬКОВИЧ У „ПРОСВІТІ“

Л Ъ В І В

 1 9 3 4

Накладом Т-ва „Просвіта“. — З друкарні Вид. С-ки „Діло“, Львів, Ринок 10.

Недалеко від нас Буковина, і живе там наш народ, такий самий, як у нас чи на Покутті, чи над Дністром, чи в горах, а отже — життя його було трохи відмінне від життя галицьких українців. Воно й не диво. Дуже довгий час, від XIII. поза половину XVIII. ст. Буковина була відірвана від решти українських земель, входила у склад Молдавії, а як Молдавія підпала під Турка, то належала враз із Молдавією до Туреччини й Буковина. Тай пізніш, за Австрії (від 1775. р.), хоч і межувала вона з Галичиною, а то й був час, що була з нею злучена в один край (1786—1849), то — жила своїм життям, наш народ там инакше розвивався, ніж тут, бо і противники національного розвитку нашого народу там були не ті, що тут.

Довгий час, уже за Австрії, буковинські українці не знали, хто вони, та чого їм хотіти. До того їх баламутили. На Буковині наш народ православної віри. Та православної віри й румуни. Та тільки румуни були сильніші, мали багату шляхту, в їх руках була церква. Буковина дісталася під Австрію від румунської Молдавії, то й румунам хотілося перед світом показати, що Буковина — край румунський. А що справжніх румунів уже й тоді було на Буковині менше, ніж українців, то вони видумали, що православна віра — віра волоська, що хто православний, то вже й румун (чи як на Буковині кажуть — волох), та що українці, або як тоді казали — русини, то тільки ті, що належать до греко-католицької церкви. Греко-католицькі українці почали були заходити на Буковину аж тоді, коли Буковину злучили з Галичиною. Їх

було небагато, то з румунського рахунку виходило, що українців зовсім нема, що вся Буковина румунська, бо вона — православної віри.

Своїх провідників українці не мали. Не було кому боротися з таким баламутством та неправдою. Була жмінка української інтелігенції, здебільша — пан-отці. Але ж ці люди покінчили були німецьку школу, богословські науки проходили спершу латинською та німецькою мовою, пізніш по-волоськи, від свого народу відвикали. До того це були люди залежні від своєї влади, влада ж була чужа, виступити проти думок влади — сміливості не було. Та їх іще до того всього залякували. Як хто, бувало, вступився за своїм, на нього цькували, то, мовляв, він за унію руку тягне. А обороняти було нікому. Часописів своїх спершу не було, де б можна було за своє право впімнутися. А волохи такий часопис (*Visovina*) мали й через нього проводили свої думки та своїх прав добивалися. І тут писали вони не тільки, що Буковина край споконвіку волоський, але й іще домагалися, щоб Буковину сполучити зі сусіднім Семигородом у один румунський край — і вже зовсім не питаючись українського населення Буковини, чи собі воно цього бажає. Свідомість румунів на той час була велика. Воно не диво. Під боком були румунські країни, хоч тоді ще й не зовсім самостійні, але ж деякі права собі мали. Зі Семигороду приходили на Буковину свідомі румунські інтелігенти, потягали за собою молоде покоління, будили в ньому національну свідомість, а старшому поколінню додавали охоти до праці.

А коли румунам не вдалося вибороти сполуку Буковини зі Семигородом, вони повели завзяту боротьбу за відлучення Буковини від Галичини, щоб галицькі українці не допомагали буковинським на ноги стати.

Але ж галицьким українцям самим тоді несолодко жилося, й їм треба було в себе за все боротися, Та, як

могла, Галичина помагала своїм братам на Буковині. Перший український часопис „Зоря Галицька“ (1849) виступив проти зазіхань румунів на український народ на Буковині, доказував, що як хто православний, то не мусить бути волох, що українці, які не знають румунської мови й нею не говорять — волохами бути не можуть.

Тай самі українські селяни з Буковини відчували, що волоські пани їх не туди ведуть. Як 1848. р. в Австрії надали конституцію та розписали вибори до першого австрійського сойму, то з Буковини вибрали 7 послів, з них — 5 селян українських і 2 румунських. Один із них Лукіян Кобилиця, з гуцульських гір, уступався за кривди простого народу в соймі, а потім склав із гуцулів гурт сміливих людей, що довгий час непокоїв у горах панів. Ні пани, ні уряд не могли собі з Кобилицею дати ради. Перед військом він усе вмів у пору захищатися й нарешті сполучився з мадярськими повстанцями — сподіючись від них помочі.

За цей бунт Кобилицю і скинули з посла. Але три українські селяни, коли румуни домагалися відлучення Галичини від Буковини — голосували проти такого відлучення. Всі три вони побували й у Львові, були в лютому 1849. на засіданні Головної Руської Ради й там їх галичани дуже щиро витали. З ними був тоді й Микола Гакман,¹⁾ брат тодішнього православного владики на Буковині. Він дуже теплими словами дякував галицьким землякам, що впоминаються за українцями Буковини та боронять їх від румунів.

*

Румуни повели за румунськість Буковини боротьбу і в церкві. Коли їм не вдалася сполука Буковини з Семигородом у один край, вони завзялися звязати з Семигородом буковинську православну церкву, щоб семигородський митрополит розказував і на Буковині.

Але проти цього став тодішній чернівський владика Євген Гакман, сам із українського роду, хоч для румунського народу куди більше зробив, ніж для нас. Злучити буковинську церкву зі Семигородом румунам не вдалося. Тоді вони повели проти чернівського владика дуже завзяту боротьбу. Всі румуни Буковини обрушилися на владика. Вони заснували 1863. р. в Чернівцях перше румунське товариство (*Societatea pentru cultura și literatura romîna în Bucovina*), що незабаром згуртувало довкола себе всю румунську інтелігенцію. А вся вона на владика дихала важким духом, підоцьковувала на нього й румунське духовенство, що теж почало виступати проти владика.

Тоді митрополит нагадав собі, що є ж на Буковині й українці, що можна ж від румунів українцями відбиватися. Вже в боротьбі за владичий престіл українці стали були йому в пригоді, тоді, коли волохи напірали на австрійський уряд, щоб буковинську православну церкву віддати під семигородського румунського митрополита. Тоді Гакман писав цісареві, що цього робити не можна, бо ж Буковина не чисто румунський край, що добра половина православного населення — українці. І його тоді послухали. То правда, коли переменяли в богословській школі, де вчилися на пан-отців, мову навчання, Гакман знову забув, що є й українці, які вчать на пан-отців (їх було тоді там тільки, що й румунів), і завів у цій школі, замість німецько-латинської мови — мову румунську... Таксамо, коли почали румуни гуртувати людей до свого першого товариства, владика не жалував на нього 200 гульденів (до 500 зл.)! За те воно йому й віддячилось...

Тоді владика почав собі шукати допомоги в українцях. Уже 1864. р. розпитував, чи не найшовся б редактор, щоб видавати український часопис, а далі прийшов на думку, що проти румунського товариства

треба створити таке саме українське. Так то й із кінцем 1868. р. повстало перше українське товариство на Буковині „Руська Бесіда”, що йому згодом довелося робити ту саму роботу на Буковині, що в Галичині нашій „Просвіті”...

Утворювали це товариство, здебільша, православні пан-отці, люди, що близько стояли до владики. Більшість їх і мала такі самі думки на український народ і українську мову, що і владика. А він не відрізняв нашої мови від церковної. Та так воно було тоді з усею тодішньою українською інтелігенцією на Буковині. Коли школа не встигла кого понімецьчити, чи поволощити, коли хто залишався серед нашого народу, то не знав, хто він, на яку ногу ступити, що робити. Від 1851. року в чернівській гімназії завели й українську мову. Та це була мова, що пожалься Боже! Ті, що її вчили, самі її не знали. На мову, що нею говорили люди по селах, на справжню українську мову, вони дивилися як на щось нікчемне і вчили у школі якоїсь мішанини, перевертаючи народню мову на церковний лад. Така мертва мова не могла загріти молодих людей.

А тимчасом волохи мали вже тоді гарних учителів, що знали волоську мову, волоське письменство, закривали молодь красою живого слова на кожному кроці, вказували їй, що Буковина дісталася під Австрію з Молдавії, що всі румуни, де б вони не жили — один народ. У школі вчителі-румуні читали дуже гарні зразки з нового румунського письменства. А на лекціях української мови вчили читати й писати по-церковно-славянськи, а як коли згадували про письменство, то — про давнє з передтатарських часів, та ще мовою XVI.—XVII. ст., коли й не гірше. Багато української мблоді перетягали тоді волоські вчителі

на волоський бік, а то вона й сама туди горнулася: живу людину все тягне до живого...

*

Правда, сильне й таке живе, вічно свіже Шевченкове слово, що проскакувало з 1860. р. з Галичини на Буковину, спамятало було на короткий час українську молодь. Вже 1864. р. та 1866. учні вищої гімназії, на спілку з православними українцями-богословами, святкували навіть Шевченкову пам'ять. Але ж це був вогонь недовготривалий, спалахнув і погас, а ті, що влаштували Шевченкове свято, незабаром поробилися то завзятущими румунами, то попролазили в табор ворогів народньої мови, почали гудити Шевченка.

То так мстився на тодішній українській м'олоді на Буковині брак історичної української традиції. Галичани в 40. рр. ХІХ. ст. мали все в пам'яті ясні часи нашої княжої історії, Наддніпрянщина з кінцем ХVІІІ. ст. жила ще згадками про козачу державу. Буковину, відірвану здавна від українського історичного життя, тяжко було звязати з українським історичним минулим на цій землі. Відціль така втеча української інтелігенції від рідного народу. Хто ж не втік, той крутився, як крутиться в крутіжі вода. І крутився доти, доки його куди не зтягли інші: туди, де він міг кому придатися...

Таке було і з письменством. По глухих закути-нах Буковини напів-письменні люди переписували собі різні давні українські збірники з піснями, з оповіданнями, з науками, що їх цікавили, з церковними поуками та з життями святих. Хоч усе це не раз від тодішнього життя відбігало, але ж було живе — мовою, було народові зрозуміле.

Зате як, бувало, хто з ученіших, здебільша, з панотців, забирався писати, то мусів сам давати пояс-

нення, щоб таке він пише та що хоче сказати. Мова в їх творах була мішанина народньої, церковної, російської, а то й польської. А зміст — чи поклін комусь із сильних світу цього, звичайно владиці, чи бажання, чи подяки за їх працю (наприклад, збудування катедральної церкви в Чернівцях). Усі перші українські письменники на Буковині: Василь Продан (1809—1881) та його брат Гаврило (1816—1844), Михайло Коморошан (ректор духовної семінарії), — люди близькі до владики Гакмана, — віршуни на церковний та російський лад, народньої мови не любили, не знали її й робили перепони всім, хто її хотів уживати.

А дома звичайно говорили між собою по-німецьки. Це була в тих часах розмовна мова української інтелігенції. Її всі найкраще знали. І не тільки українці, а й румуни.

Тим то й пояснюється, що багато українців, що не знали як-слід народньої мови, або писали ціле своє життя по-німецьки (Олександр Попович, 1832—1870), або починали свою письменницьку діяльність німецькими творами.

*

Це все треба нам мати перед очима, щоб зрозуміти, як у таких часах появився на Буковині незвичайний чоловік, що відразу иншим забалакав словом, що своїми думками обхопив увесь наш народ, не тільки той, що жив на Буковині, в ті дуже тяжкі для нас часи (шістдесяті роки ХІХ. в.) заспівав нам свіжу гарну пісню й тою піснею народ до життя пробудив. Усе це треба мати перед очима, щоб зрозуміти Юрія Федьковича.

Бо треба знати, що Федьковичева праця спершу зовсім не була звязана з розвитком української національної думки на Буковині. Це для нас щастя, що

Федькович стояв далеко від того гуртка людей, які почали працювати в „Руській Бесіді”. Це щастя, що він під його впливом не розвивався. Щастя, що й його виховання було инакше.

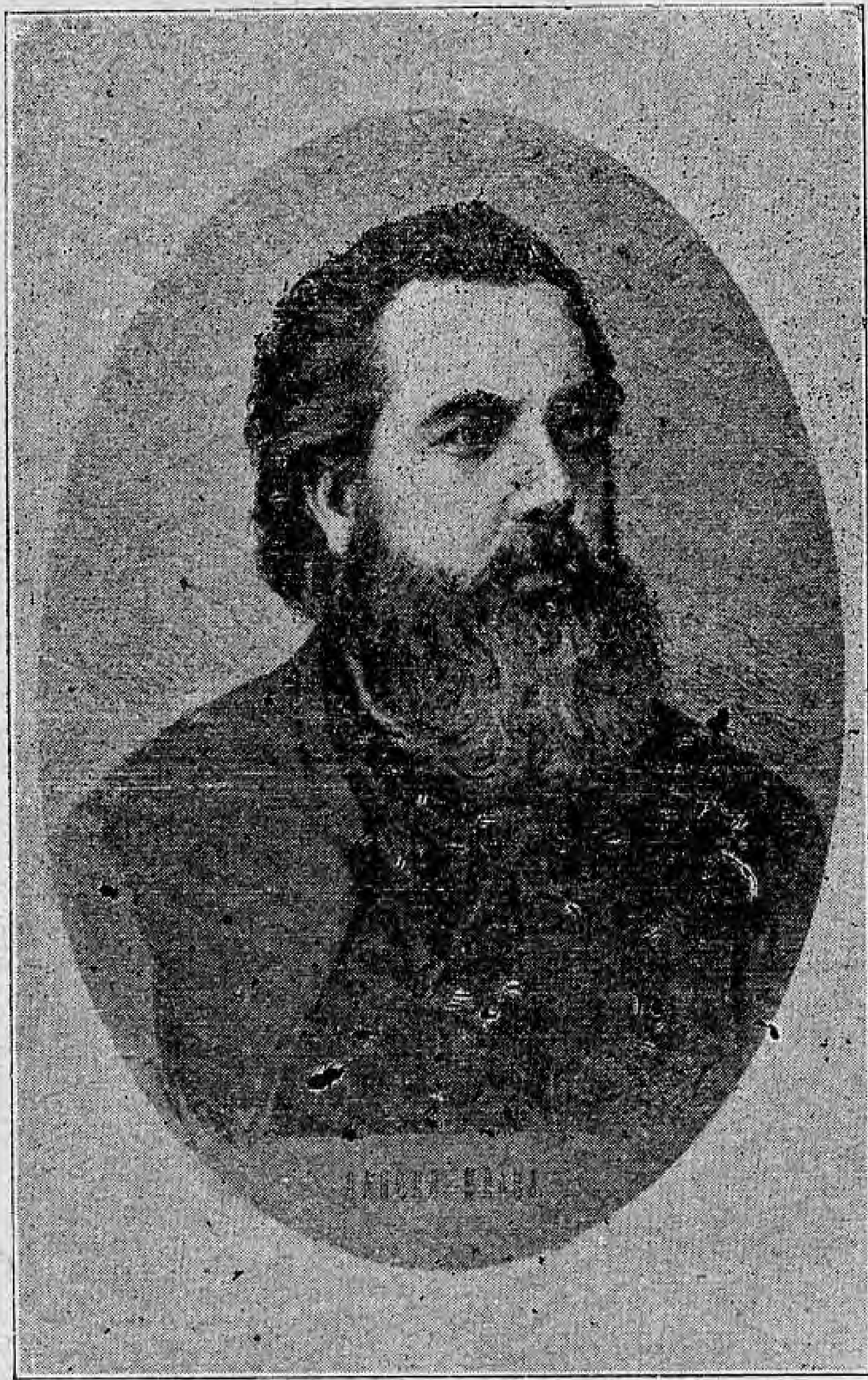
Він не проходив школи з церковнославянщиною, не знав своїх попередників у письменстві, що сплутували церковнославянщину з народньою українською мовсю. Його вчило мови — село, де він виріс, гуцульське село — а навернули його до того живого слова молоді галичани, що тоді проживали на Буковині. Вони йому дали ту свідомість, хт́о він і для кого повинна йти його праця. Освідомлений уже ними Федькович, відомий уже в Галичині поет, радів цілою душею, коли почув, що владика Гакман береться українцям допомагати, звав його „покровителем добрим, апостолом благим”, пророкував, що за його прихильність до українства „вічна слава увінчить його святу главу” — але ж у своїх почуваннях до владики остиг, коли побачив, що й він і його консисторія церковщину годує, народню мову ненавидить і їй нікуди ходу не дає.

До праці „Руської Бесіди” Федькович довго своєї руки не прикладав, бо люди в цьому товаристві зійшли з правої дороги, пішли чужим богам служити, залізли в нетри москволюбства й потягли за собою всіх найкращих синів українського народу на Буковині...

Гурток Маркіяна Шашкевича в Галичині в 40. рр. ХІХ. ст. був невеликий, але ж він розростався. Федькович враз із братами Сидором та Григорієм Воробкевичами²⁾ були в 60. рр. ХІХ. ст. на Буковині — самісаміські. Сидір Воробкевич увійшов до „Руської Бесіди”, бо був пан-отець, був із тою громадою, що творила це товариство, звязаний. Він і тішився, що таке товариство заснувалося, тішився, що „з тихої могили дух руський ся збудив і мов ті хвилі моря по краю ся

розлив” — але ж незабаром переконався, що „нема з ким робити”, що в „Руській Бесіді” все „мертві фігури”.

Тішився „Бесідою” й Федькович, як про неї почув — але ж тодішні люди були для нього зовсім чужі

Сидір Воробкевич (1838—1903).

думками. І для тодішнього буковинського громадянства був тоді чужий і незрозумілий і Воробкевич і Федькович.

Зате обидвох тоді зрозуміла Галичина, й на галицьке громадянство 60 рр. один і другий мали дуже великий вплив.

*

*

*

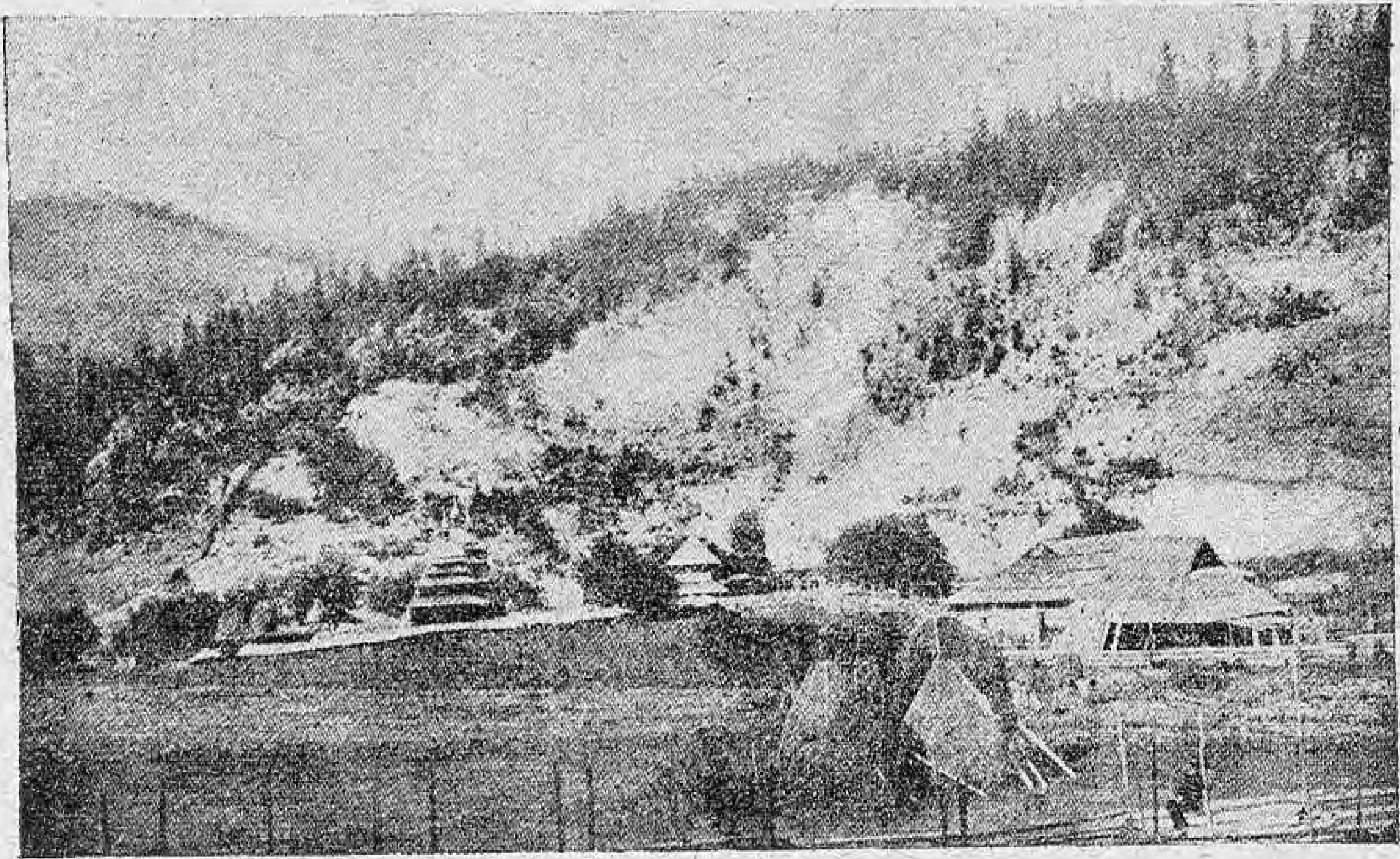
Гарні наші гуцульські гори! Вершки над вершками, від вітру колишуться смереки, здалека полонини зеленіють, удолині чистий як скло тікач шумить, над ним порозкидалися хатки, та не близько одна коло одної й не над дорогою — а серед сіножатеї, воринням пообкладувані.

А в селі — наші селяни, гуцулами їх звуть, а вони себе скрізь руснаками величають. І тут — по галицькому боці, де Космач, Жабе, Ворохта, і там — по буковинському поза Вижницю, й там — під Чорногорою — на Закарпатті, де Ясіння та Рахів. І скрізь ті люди однакові, дарма що в цілу ту землю три різні плуги врізалися та межі поробили. І мова та сама, й чудовий одяг мальовничий однаковий і звички ті самі, і співи ті самі, і свідомість у всіх цих людей така, що вони — одне.

І життя тепер у всіх гуцулів однакове — бідне! Жили вони колись у своїх горах панами, пишалися, були бутні, самопевні. Тепер їх повитискали далеко в гори, гуцул збіднів і поволі тратить свої гордощі, робиться, на жаль, принизливий, гідности своєї не шанує. Але ж про ті колишні кращі часи гуцул скрізь у пам'яті згадки зберігає.

Ось серед такого народу, в такому селі, по буковинському боці, у Сторонці-Путилові побачив тому сто років, 8. серпня 1834. року світ — Юрій Федькович. І ім'я і прізвище пізніші. Тай не з селянського, гуцульського роду він був. Звався він Йосип Домінік, на прізвище Гординський, та походив із тої дрібної шляхти, що й досі живе в селі Гордині самбірського повіту в Галичині. А Федькович — це тільки шляхетський додаток до прізвища. Дехто з тої шляхти вже

й пополячився, як ось і Федьковичів батько, Адальберт, що тоді, як Буковина була сполучена з Галичиною, перебрався був у буковинські гори, там придбав собі місце мандатора на три гірські села та осів

Ой туди ж брате мій родився,
 О туди діткою виходився,
 О туди ж і таскавсь ніколи не вбав,
 І туди ж мого похоронив.
 Що був сиріткою до, втративши
 До туди ж і сиріткою вступивши.
 Похоронив біду свою втративши.
 І туди ж мого таскавсь неба втративши!

Адальберт

у Путилові. А мати Федьковичева була попівна, з роду Ганицьких, теж із гір, і вдовиця по православному пан-отцеві Дашкевичеві. Перший чоловік лишив їй трохи маєтку, то й бідний мандатор приженився до неї (1830), дарма що був дев'ятьма роками молодший

від неї, та ще ж вона вводила йому до хати трое малих дітей із першого подружжя.

І різниця в роках, і різна натура батьків дуже погано відбилися на житті Гординських та немало заважили й на житті поетовому. Пані Ганна Гординська, як усі попівни того часу, була собі проста жінка, відрізнялася хибá одягом від селян, добродушна. А Адальберт Гординський був гордий шляхтич, пановитий, для селян суворий, хоч і справедливий. Дітьми займатися йому не було коли, він часто виїжджав у своїх службових справах, то вся турбота з ними спадала на Федьковичеву маму. Тимто й Федькович цілою душею приляг до матері та до сестри Марійки (з першого подружжя матері). Вона була, бідна, каліка, кульгава, але ж уміла співати, як ніхто, знала силу казок і понаучувала того всього й нерідного свого брата.

Дома в Гординських говорили тільки по-українськи, хоч батько вважав себе за поляка й сина Йосипа охрестив на латинську віру. Пані Гординська іншої мови, крім української, не знала. Сварки між батьком та матір'ю вбивалися в пам'ять поетову, і в міру того, як його більше хилило до матері, він відчужувався від батька, а в пізнішому віці зовсім від нього відцурався.

Та батько по-своєму про сина дбав, хотів, як сам розумів, вивести його в люди. Спершу Йосип доходжував на науку до сусіднього села Киселиців, де його дядько, пан-отець, тримав для своїх дітей навчителя. Але від осені 1846. р. батько віддав його до нижчої німецької дворічної реальної школи в Чернівцях. Учився Федькович дуже добре, але ж до вищих шкіл уже не пішов — бо їх у Чернівцях не було, треба було їхати до Відня, а на це старий Гординський не зважувався.

Та саме тоді, як наш поет закінчував школу в Чернівцях (1848.), по цілому світі покотилися революційні рухи. В Австрії вже передтим забалакали про скасування панщини. Адальберт Гординський знав, що йому з мандаторством треба буде попрощатися, покинув Сторонець-Путилів і винайшов собі невеличку службу при чернівському магістраті, а від 1855. року став урядовцем (офіціялом) при краєвій табулі. Щоб не занепало господарство, пані Гординська залишилася на селі господарити. Та те, що подружжя жило окремо, ще гірше вплинуло на подружнє життя Гординських: збоє ще більше розрізнилися. Тай діти вже 1848. р. почали розлазитися. Старший (нерідний) Федьковичів брат одружився й подався на Молдавію хліба шукати. Найстарша сестра Марійка померла. Мати залишилася сама, з одною ще дочкою, молодшою за Йосипа, бо й Йосип потягся в Молдаву — такий був тоді звичай ходити туди та там дороблятися.

На чужину поніс Федькович любов до матері, до близьких його серцю селян, до села з його казками та піснею, до свого Підгір'я, як звав він невисокі гори свого Путилова. В його душі раз-у-раз виринали образи гуцульської природи, й він раз-у-раз упевнювався в тому, що, мовляв, „нема й нема кращого світа понад гуцульські гори”, що „як у кого коли серденько заболить”, хай іде між гуцулів, „а коли тут не подужає, то вже нема йому ліку у Господа милосерного”...

*

У Молдаву Федькович пішов із інжинером-землеміром Чунтуляком, де в містечку Нямц міряли поля. Але чомусь ця праця поетові не сподобалася, й він перейшов 1851. р. на практику до місцевої аптики німця Бредемаєра. З цим аптикарем поет теж не ладнав. Але ж тут пізнався із швагром свого господаря, малярюм і німецьким поетом Рудольфом Роткелем. Ця

знайомість мала велику вагу для Федьковича. Роткель давав йому книжки читати, а як довідався, що Федькович починає по-німецькому віршувати, заохочував його до праці.

Але й до аптикарства не лежало серце Федьковичеве. Саме тоді навідався до нього з Чернівців батько й намовляв його піти до війська. Тоді видали були такий закон, що кожному можна пристати до війська добровольцем, пройти службу, здати відповідний іспит, скласти якусь таксу (це звалося „купити кадетство”), а потім можна було стати кадетом, а далі офіцером. Намовляли Йосипа до війська й його свояки, та він довго не похочував.

Та коли з аптикарством ні ладу не було, ні поладу, Федькович покинув Нямц, подався до Чернівців, якийсь час побував іще в якогось купця, та, побачивши, що й купець із нього не вийде, зголосився 1. листопаду 1852. р. до війська, його „обстригли”, й на десять років його доля була запечатана. В Чернівцях пробув на муштрі п'ять місяців, батько „купив йому кадетство”, і з весною 1853. р. він із своїм полком відійшов до Семигороду. Тут він дослужувався по волі, став кадетом, а як випала війна з Францією (1859. р.) й полк, де служив Федькович, погнали до Італії, його зробили офіцером.

Нелегко служилося Федьковичеві. Зроду м'який, бувало рушниці в руки не візьме, а від гуку вистрілу цілий здригається — наш поет мусів закусити зуби та довго ввикати до всього, що зв'язане з військовою службою.

Але його розраджували військові товариші, селянські сини з Галичини та з Буковини. З ними Федькович зажив як брат, і то не тільки тоді, як був іще простий вояк, а й коли вже став старшиною. Бувало покликає земляків, усі згадують рідний край, співають

українських пісень, розповідають. Федькович учив неписьменних письма, читав їм книжки, гостив у себе дома. А то, як приходили святки, справляв їх із вояками по-народньому. Із офіцерами сходитися не любив, товариства їх уникав, а з деякими простими вояками так сприятелівся, що й пізніше, як уже вийшов із війська, й листувався з ними, й їздив їх провідувати, бував на весіллях у них та присвячував їм свої вірші. Як одного з його таких приятелів смерть постигла, він тужив за ним як за рідним та на спогад написав на його пошану вірш (Весною птачки щебечуть). А як його слуга втопився, він за свої гроші справив йому похорон і часто провідував його могилу.

Тоді Федькович понавчався силу народніх пісень і так полюбив українську пісню та слово українське, та так зжився з людьми, що почував уже себе за одне з ними й сам попробував складати українські вірші. Було це в Італії. Цілі два місяці його чета була на маршах. І хоч у вогні не була, але ж кожної хвилини могла до нього попасти. Ось у одну з травневих ночей 1859. р., в одному з постоїв під Касано,³⁾ повстала перша Федьковичева українська вояцька пісенька „Нічліг”, що змальовує почування вояка, якого все може заскочити смерть, а проте у природі нічого не змінюється, все буде, як було, а „зірниці ймуть світити” далі, як світили досі...

З цього походу в Італії Федькович приназбирав багато вражінь, із яких незабаром почав сповідатися у своїх дуже гарних вояцьких віршах.

Незабаром Австрія замирила з Францією (у липні 1859. р.), й полк, де служив Федькович, повернувся на Будапешт до Чернівців.

*

В Чернівцях Федькович пробув сімнацять місяців. Та цей час був для нього дуже й дуже важний. Бо

тоді зазнайомився він із одним німецьким професором, Ернестом Рудольфом Найбауером, дуже бувалим та розумним чоловіком, що видавав німецьку газету в Чернівцях, писав вірші й оповідання, змальовуючи в них Буковину. Він запрошував до себе Федьковича, читав його німецькі вірші, давав йому різні поради, зводив його у своєму домі з різними людьми, що цікавилися письменством, бував із ним по домах у своїх різних знайомих. Ось у одному з таких домів Федькович зійшовся з Антоном Кобилянським,⁴⁾ галичанином із роду, що вчився тоді в Чернівцях на православному пан-отця. Це знайомство має для нас дуже велику вагу — Кобилянський перемовив Федьковича, щоб писав по-українському.

Крім Кобилянського, сприятелівся молодий талановитий офіцер іще з двома гімназистами, теж галичанами, Костем Горбалем та Льонгіном Лукашевичем — дуже свідомими молодими людьми, що й історію свою вже знали, й українськими народніми піснями цікавилися, й зачитувалися у творах українських письменників ізнад Дніпра, і твердо стояли на тому, що в нас письменники повинні писати народньою мовою, а не тою, що нею від 1850. р. писали в Галичині, або почали писати в 60. рр. на Буковині.

Тоді Федькович не знав іще українського письменства, не вмів українського письма, бо ж у школі вчився по-німецькому й по-німецькому складав свої віршики. Українську мову знав він, але тільки таку, що нею говорив у себе дома, та з товаришами з зійська. Писаного по-українському нічого не бачив, а як склав свою першу пісеньку, то написав її латинським письмом. Але ж нові товариші зазнайомили поета з українським письменством, давали йому читати нові книжки, що приходили з Наддніпрянщини, розповіли йому про долю нашого народу, про його славне мину-

ле — в Федьковича відкрилися очі, він пізнав уже докладно, хто він, для кого має йти його праця, й як до неї забиратися. Він почав писати українською мовою й навіки злучився з народом, з якого вийшла його мати, й до якого належали його предки по батькові.

Що було тоді на Буковині, чим жили тоді буковинські українці, ми вже про це казали. Та й Галичина переживала тоді тяжкі часи. Але ж із початком 60. рр. почав у Львові виходити часопис „Слово” (1861. р.), й редактор Богдан Дідицький⁵⁾ збирав для нього співробітників. Вже тоді продерся був до Галичини сильний голос Шевченків і захопив молодше покоління галичан. І старше покоління, що гуртувалося коло „Слова”, не могло отрястися від того великого вражіння, що робив на них своїми творами Шевченко. І видавець „Слова” вихвалював у своїому часописі й Шевченка, й Куліша⁶⁾ й інших наддніпрянських письменників. Але це були тільки хитрощі, бо в душі Дідицький свою думу снував, міркував, привабивши до себе такими словами молодше покоління, зтягти його до свого табору, до людей, що стояли за єдність українців із москалями. У своїому „Слові” вживав Дідицький не народньої мови, а якихось ніби то вищих слів, мішанини, як ось перші письменники на Буковині. І таким „язичієм” запрошував він до „Слова” співробітників.

Такі запросини прислав він і А. Кобилянському, що й показав цього листа своїому новому приятелеві Федьковичеві. Обидва вважали відповідати Дідицькому — друкованим словом, народньою мовою та ще й окремим латинським письмом, зладженим на чеський спосіб, щоб із нього ще краще було видно, що таке народня українська мова й яка вона гарна. Отак повстало „Slovo na slovo do redaktora „Slova“, себто до Б. Дідицького, що появилася в березні 1861. р. У цій брошурі Кобилянський викпив мертву мову

„Слова” й неталановитих, неживих його співробітників, що нікого задріти не можуть, та заповідав, що „прийде небавом чоловік з гір гуцульських, з своєї родини, той соловій заспіває так, що всі наші поетчуки обернуться в жаби”.

То А. Кобилянський мав на думці Федьковича, що вже в 1860—61. рр. віршував по-українському; він помістив на кінці свого „Слова” 8 гарненьких Федьковичевих віршів, здебільша, вояцьких, спогадів із італійських походів.

Кожний, хто прочитав нові вірші, признавав, що український народ діставав справжнього поета, справжнього соловя. Захопився віршами Федьковича й сам Дідицький. Почалося його листування з Федьковичем. Поет мусів у перших місяцях 1861. року (у березні) покинути Чернівці і знов цілих два роки пробував із своїм полком у Семигороді. Але 1861. року він понаписував багато віршів, післав їх Дідицькому, й так із кінцем 1861. р. вийшла у світ перша збірка його віршів заходом Дідицького, що в передньому слові до них дуже поета вихвалив.

Але ж бо й було за що хвалити!

Це була справді цілком нова пісня. Вся недоля життя вояка загнаного в далекий край, тяжкі походи, безмежна туга за батьківщиною з її горами, за її сміливими людьми, за покинутими дома близькими серцю (Сонні мари, Під Маджентов, У Вероні, Рекрут, Дезертер, В церкві й т. д.) — все це виспіває Федькович у сумних, дуже сумних нутах, але так живо, що читач неначе все це бачив перед собою. Були в цих віршах і картини людської кривди та біди, що калічили його душу (Пречиста Діво, радуйся Маріє). Та, крім цих сумних картин, виступали тут — горді гуцульські завзятці, що перед ними „звіри стинуть”, що їх боялись і німці й мадяри, загонисті,

необачні, що гинули від дівочої зради (Довбуш), але й сміливі й відважні очайдухи, що з любови за ними дівчата сходили з цього світа (Юрій Гінда, пізніше перероблений на „Шипітські берези”), й ворожбити народні, й цигани — цілий гуцульський світ із його думками й почуваннями. То знов — були зразки завзятости цілого народу (сербського) в боротьбі за волю (Празник у Таківі), і тяжких душевних мук людей, що для чорних очей своїх братів зраджували (Кирчжалі) — зразки, повні сильного вислову, з чудовими поетичними образами. А були вже й трохи слабші нутю, але ж щирі думки про весь рідний край, про його красу та багатства (Русь), про його славне минуле (Україна), про співців на всіх українських землях (До руського боянства, Співацка добра-ніч на скін Шевченка, До нашого батька Могильницького)⁷⁾ та діячів (Оскресни, Бояне — про Б. Дідицького) — все вірші, що вказували, як широко вже тоді обхоплював Федькович українську ниву, який гордий був він на те, що вона вже облогом не лежить. До того додавав віршам принади їх гладкий, цікавий вірш, здебільша, під народню нуту вибраний, і гарна народня мова, гуцульськими висловами забарвлена. Були там, нарешті, і зразки перекладів із німецьких поетів (Улянд, Шіллер) із багатим народнім висловом.

Збірничок цих віршів швидко розхопили в Галичині. Про Федьковича забалакали як про нового Шевченка. Найбільш ним молодь тодішня захопилася. Коли два роки пізніше Федькович (на Новий Рік 1863. р.) тяжко занедужав на запалення легенів, то молоде покоління дуже й дуже цим занепокоїлося. У Львові його прихильники зібрали на його лікування трохи грошей, а учні станиславівської гімназії аж двічі Службу Божу наймали, щоб поетові полекшало.

Та все це було в Галичині. На рідній Федьковиче-

вій Буковині вихід у світ його творів не полишив майже ніякого сліду... Ще не було людей, щоб їх захопили й нові думки поетові, й форма (мова) його віршів.

*

Коли Дідицький видавав Федьковичеві вірші, думав у своїй душі, що поет до нього серцем приляже та стане за нього руку тягти. Але ж Федькович незабаром поміркував, що Дідицького праця тільки вводить баламутство, і пристав до молодих людей, що в рр. 1862—1865. видавали у Львові українські журнали „Вечерниці”, „Мету”, „Ниву”, що станули на чисто народньому ґрунті, відкривали людям очі на те, куди веде робота „Слова”, а своїм читачам подавали програму чисто українську: один український народ на всьому просторі, де живе наш народ, письменницька мова для нього — народня, тільки тою мовою можна вести просвіту для темного брата.

В усіх цих журналах аж рябіє від Федьковичевих віршів і про вояцьке життя (Шельвах, Лист, Пуга й т. д.), і про гуцулів із їх народніми повір'ями (Писанки), і про ту нещасну матір-удовицю, що її сина-одичика „загнав цісар у чисте поле на лукаву Італію”, а вона потом-кровю заробляє на „золотого лева”, щоб у „цісаря молодого викупити свого сина з в'їська” (Золотий лев). Таксамо тоді в нього зроджуються сильні вірші з протестами проти військової служби (Новобранчик), проти визиску державою й панами гуцульського народу (Лукіян Кобилиця)⁸⁾ — тільки ж через цензурні умови віршів цих у цілому надрукувати не можна було.

З молодими людьми, що працювали коло цих українських журналів, завів Федькович дуже щире листування. Він писав про своє вояцьке життя, поси-

лав їм свої твори, радився з ними, а вони прислали йому нові українські книжки. Збереться, бувало, по службі громада Федьковичевих приятелів, він їм читає, навчає, а тут — поштар принесе нові книжки зі Львова, то для Федьковича самого, то для його побратимів, що він їх понаучував читати. Всі раді такі, всі на-

Федькович — офіцер.
(фотографія з 1859. або 1860. р.)

вперейми відкривають посилку, а там і „Кобзар” і „Марко Вовчок” і „Куліш” і „Квітка”.⁹⁾ Книжки ходять по руках, Федьковичеві дістається незабаром у руки тільки „цумаття” (шматочки), люди „Кобзаря” вивчають на-пам’ять, а дехто так продеклямує не раз із нього, що „аж чоловікові мороз тілом піде” („Кобзар” і жовняри).

Твори наддніпрянських письменників робили на Федьковича таке сильне вражіння, що він, сам того не

помічаючи, почав іти їх слідами та наслідував і їх спосіб вислову (стиль) і мову.

Досі писав він тільки вірші, а від 1862. р. почав помішувати у згаданих львівських журналах свої чудові оповідання. Аж ці оповідання — це його слава: такі вони прості, такі гарні. В них оповідає поет і про військове життя (Штефан Славич, Таліян-ка, Стефан Зінич), і про життя гуцулів (Люба́—згуба, Серце не навчити, Хто винен, Стрілець, Побратим), а то й про одне і друге (Три як рідні брати — в іншій перерібці: Ангіль хранитель). Головна в них думка — любов. А люди, що в них виступають — горді, рішучі, завзятуші. Із них бе скрізь такий погляд, що є споконвічний лад (ми б сказали тепер — організація), і той лад каже шанувати батьків, старших братів та сестер; велику вагу має побратимство; молодший мусить старшому уступити, зате старший має обов'язок той лад удержувати. Коли хто лад той порушить чи неслухняністю, чи зрадою, чи непошанівком старшого, коли хоче щось завести своє — наступає заколот, нараз блискає ніж, вибухає стріл із пістоля, тече кров.

Головні особи Федьковичевих оповідань — люди якісь небуденні, всі вони наче в недільний одяг повдягані. Таких людей багато тоді в Гуцулії не було. Але вони жили в поетовій уяві: він кохався в пишних гуцульських уборах, у гордій колишній вдачі того такого близького його серцю народу, й поет хотів його таким бачити. Його тішив лад, який був у війську, й який хотів він бачити серед народу, де жив. Хто тепер знає гуцулів, може й не няти Федьковичеві віри, що в гуцулів тільки й жури, щоб любитися та кохатися вірно. Але як читати Федьковичеві оповідання, го й не помічаєш, що воно, може, в житті й не так. Це вже така тайна таланту великого мистця-поета, що він нас

може геть чисто повести за собою, та що ми можемо повірити в усе, що він каже.

Коли десять років пізніше Федьковичева слава докотилася аж над Дніпро, й великий український учений Михайло Драгоманів¹⁰⁾ провідав був Федьковича в його рідному селі, а потім 1876. р. видав його повісти в Київі та ще попередив дуже гарним переднім словом — усіх наших наддніпрянських земляків геть зачарували Федьковичеві оповідання, й вони так і повірили, що всі гуцули такі, як у цих оповіданнях, що вони й досі такий багатий та такий гордий народ. То вже пізніші гуцульські письменники (Марко Черемшина) виставили нам, теж у чудових оповіданнях, гуцула таким, який він тепер насправді.

Але ж коли письменник виставляє людей кращими, ніж вони є, то це не є ніяка хиба. Письменник же не має описувати людей, як описують коней. Коли він так пише, що тебе цілого захопить, і ти маєш перед собою хоч не справжню постать, а таку, як поет хотів собі її змалювати — то й добре!

Тимто ми так радо все читаємо Федьковичеві повісти й усе чуємо їх свіжість, красу. Дуже шкода, що один із близьких Федьковичевих товаришів, відомий український діяч Данило Тянячкевич, відрадив йому писати оповідання, бо він, мовляв, повинен писати тільки вірші. Федькович послухав приятеля й, собі на шкоду й нам на втрату, написав оповідань небагато...

*

Вже тоді Федьковичеві військове життя дуже й дуже не злюбалося. І так він на свого батька на смерть був погнівався, що його дав до війська. А тепер, як почув у собі силу співака, йому стало в військовому каптані за тісно. Він затужив за волею, в листах просив своїх львівських товаришів, щоб йому де у Львові

винайшли яку роботу. Там, думав він, буде більше часу займатися письменством. Та ще до того обізвалася до поета мати, щоб він кидав військо тай повертався до неї, а то вона старіється, нездужає, боїться, що так і помре, його не побачивши.

А тимчасом на самий Новий Рік 1863. р. Федькович тяжко занедужав на запалення легенів, і був час, що вже на ладан дихав. Та приятелі якось допомогли, сильна натура недугу переборола, поет із ліжка підвівся, але ж робити служби не міг. Йому дали відпустку, й у травні 1863. р. він уже був у Чернівцях.

У Львові роботи не було, й Федьковичеві довелося з цим погодитися. Та ще він затужив сильно за своїми горами, забаг переодягнутися цілком по-народньому, в гуцульське убрання, а щоб зовсім уже таки не відрізнятися від буковинських селян, подав у Чернівцях заяву, що кидає римську віру, й як у квітні 1863. р. перебрався до свого рідного села Сторонця-Путилова, приступив до православної церкви і прийняв собі нове ім'я „Юрій”.

До війська Федькович уже не вернувся. Незабаром його цілком звільнили, бо здоровля не мав, а вже потім сам 1868. р. і з офіцирства скинувся. Справа в тому, що, приїхавши додому, Федькович дав собі зарік, що свого сардака вже ніколи не скине, і ніколи таки вже скидав. На це знайомі пани дивилися все кривим оком, дуже його за це гудили. Але з Федьковичем ради не було, то й пани й раді були, що поет пішов із офіцирства.

Тоді була на цілій Україні мода зближатися до народу, і ті, що „ходили в народ”, вбирали на себе народній одяг. Так воно було в Наддніпрянщині, така звичка була і в Галичині. Та тільки в Галичині молоді люди звернулися не до звичайного народнього одягу, що його носили в нас по селах, а придумали були собі

якийсь окремий, що його звали „козацьким” — тай то мода ця не довго тяглася. А Федькович убрав на себе одяг свого села — і ходив у ньому все і скрізь, аж до смерти. Так поет хотів зазначити, що він із народом за-одно. Тепер ми знаємо, що не одяг визначає людину, що можна все вдягатися в народне убрання, а народу не любити, й навпаки. Але тоді був такий час.

*

Федькович собі думав, що, засівши на селі, зможе більше найти часу писати. Але так воно не було. Бо ж хоч і невелика була його господарка, то треба було все самому робити, за всім доглянути, все допильнувати, щоб жити було з чого. А то ж із тих 24 гульденів на місяць (яких 50 злотих), що йому визначили з війська, прожити не можна було. До того треба було за матірю ходити, бо вже таки сильно нездужала. Сама вона бачила, що син собі з господарством ради не дасть, то й рада б була, щоб він привів у хату невістку, тоді б частина клопоту спала на голову синові.

Але ж із женячкою Федьковичеві не щастило. Ще в 1859—60. р. в Чернівцях він полюбив був панянку Емілію Морошані, писав до неї гарні німецькі вірші, тай панні милий був гарний офіцир. Але ж горда мати до подружжя не допустила. Тепер на селі 1863. р. сподобав він собі Юлію Діяконовичівну, сироту по панотцеві зі сусіднього села, зі Сергіїв, але ж вона воліла вчителя Крилатого й вийшла за нього заміж. Два роки пізніше сватав Федькович попівну з галицького Тю-

Ю. Федькович, одягнутий по-парубочому.

деза, Павлину Волянську, теж писав до неї гарні вірші (Дві пісні рожеві моєму коханю на поклін), але ж і ця спроба розбилася. Розчарований поет уже більш не пробував шукати собі дружини й так залишився на ціле своє життя парубком. А те, що йому з коханням не таланило, пізнати з його творів: він, здебільша, любить співати та розповідати про нещасне, безталанне кохання...

До всіх клопотів із господаркою долучилася смерть матері в 1864. р. Як відомо, Федькович дуже своєю маму любив, усе брав її г оборону перед батьком, — кажуть, що батько не дуже гарно з нею поведився, — то й смерть її дуже його прибила. На похоронах він дотримувався всіх місцевих звичаїв, ішов за домовиною й голосив, як це роблять наші люди на селі, справив для похоронних гостей поминковий обід.

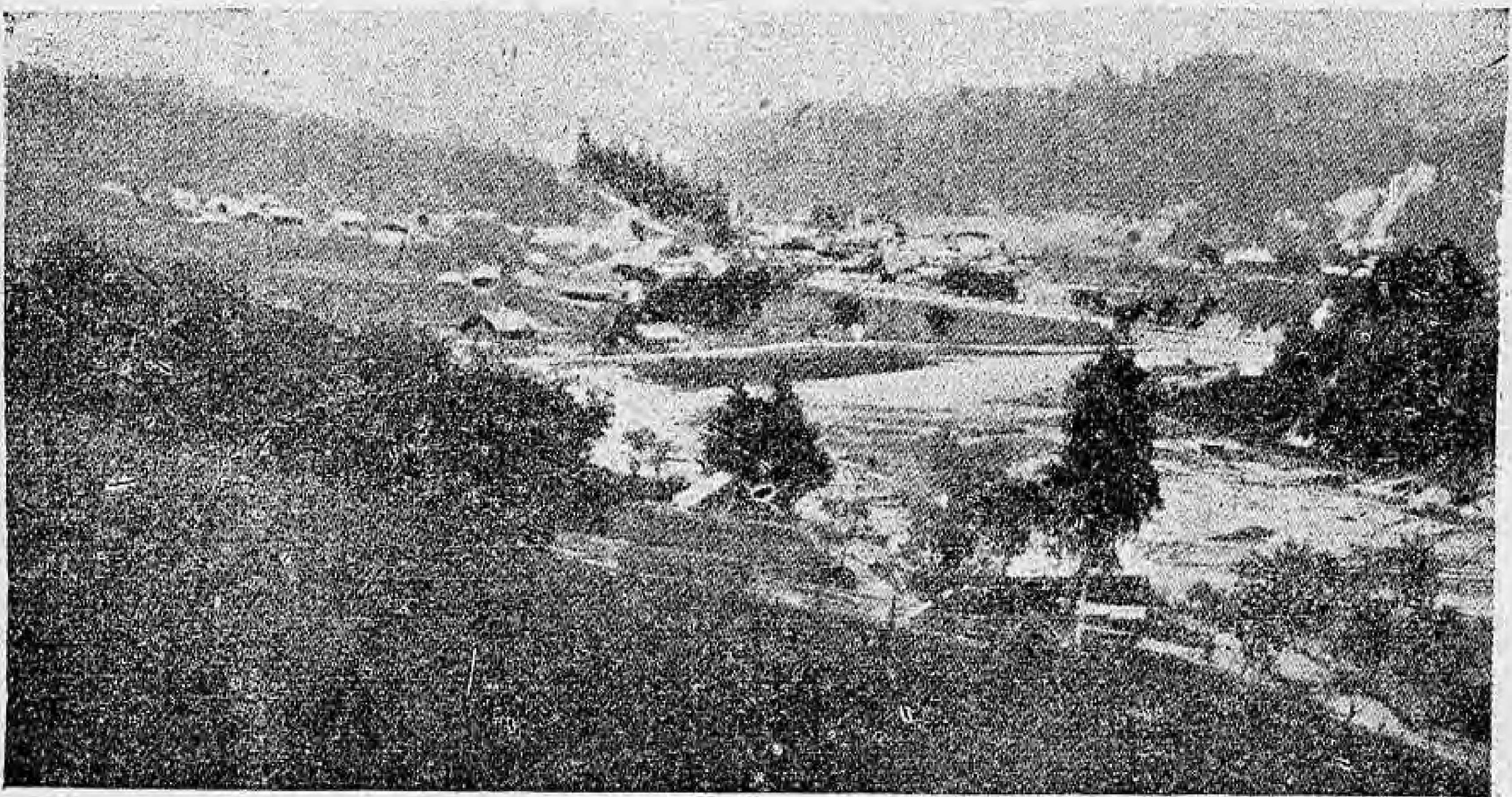
І так узагалі Федькович дотримувався дуже докладно всіх народніх обрядів при всяких нагодах: на святках, на весіллях, на христинах примовляв, припиваючи до гостей, цілував їх у руку, подаючи чарку. Так воно було дома і в гостях і скрізь.

*

Поховавши маму, Федькович почув у душі велике сирітство. А для роботи треба було приймати наймита. Коли ж наймит оженився і привів до Федькової хати свою газдиню, то вже не знати було, хто господар у хаті. Та Федькович не нарікав — а ще вдячний був своєму наймитові, жив із ним по-братньому. Як переїхав пізніш до Чернівців, залишив на нього все господарство, а як умирав, увесь маєток на нього приписав.

Про письменство не було що й думати. Цілий день за господарством — хибá можна було писати вечорами взимі, а то ночами. До того — нізвідки порад-

ників, повна самотність. Тут би треба прочитати то це, то те, порадитись — а в селі ані одної людини, що помогла б. І не тільки в селі, а геть — докола. І на цілій Буковині — мертвецький сон. А самого листування із львовянами не було досить. Заки напишеш, заки відпишуть — час минає, а за той час інша думка набіжить, до чого іншого братися треба. І той цілий час, як Федькович пробував у рідному селі, цілих тих

Загальний вигляд Сторонця-Путилова з південної сторони.

9 років (1863—1872), у нас порівнюють звичайно з тим часом, який провів далеко від друзів та товаришів над Каспійським морем — Шевченко. Це теж була така сама самотність, тільки ж, розуміється, куди тяжча, ніж у Федьковича...

Зате Федькович узявся за працю на селі. Саме в 1864 р. почався був сервітутовий процес селян із дідичами. Це був спір за право, чи селяни мають користуватися колишнім панським добром. Справа це була така. Доки була в нас панщина, селяни платили панам різні данини то за поле, то за ліс, то за пасовища. А гуцули давали панам данини то вівцями, то бриндзею, то повісмами. А як касували панщину, треба

було давню панщину від панів викупити. Пани тоді придумали таке, що після викупу за селянами залишаються горбоди та левади, але ж ліси та пастівники мають бути їх. Довгий час вони брали від селян, що користувалися лісами та пасовиськами, по овецьці або по дві в рік, за те ж платили самі податки. З того почався спір. Бо ж гуцули вважали, що й ліси та пасовища теж їх. Так і зібралася комісія, що мала справу розібрати, а своїм заступником шіснацять гуцульських громад вибрали Федьковича. Поет дуже щиро боронив справи селян, докладно обраховував селянські кривди й нарешті добився того, що й селяни зреклися відшкодування за те, що довгі роки давали свої овецьки панам, і пани — за те, що платили податки, і таким чином селяни ставали знову власниками й лісів і пастівників. За це й досі благословлять Федьковича гуцульські села, бо ж батьки дітям переказують, як поет славно їх боронив.

Люди пізнали, що Федькович до них хилиться, то й вибрали його 1866. р. у Сторонці-Путилові за двірника, себто за віта, начальника громади. Рівночасно він був і громадським писарем у своєму селі та в сусідньому, в Сергіях. Вітував він декілька років, і все був дуже докладний, суворий, але ж і дуже справедливий. У людей мав він таку повагу, що вони не ходили судитися по містах, а слухали його присудів: хто бувало впеться, чи побеться, чи другому кривду зробить, мусить заплатити за це кару до громади, а гроші йдуть на громадські потреби. Таксамо вплачували до громади кару ті, що сиділи на-віру. За зібрані таким чином гроші Федькович збудував церкву в Сторонці, та ще й сам подарував під неї шматок свого городу. На будову церкви висилав він і людей із колядою. Призбирані гроші, що ними орудувала церковна старшина (епітропи), він казав зичити на невеликий

відсоток — і всі ці гроші йшли потім на церкву. Щоб народ відтягнути від шинків, Федькович уладжував для парубків забави з танцями, й сам бував на таких забавах. Та ще, як колись у війську, находив час, щоб по різних домах у Путилові та в сусідньому селі, в Розтоках, учити дітей та вчити декого зі селян грамоти. А вчитель із нього був дуже гарний. Усі, що їх учив

Федькович у гуцульським одягу
(фотографія з 1867. р.).

Федькович, дуже собі його хвалили. Під народню школу у Сторонці він подарував два морги свого города, та тільки це поле перейшло потім чомусь на церковну власність. Хто читав Федьковичеві „Фармазони”, той зараз догадається, що поет багато там дечого такого сказав, що сам робив у себе дома на селі.

Справа народньої освіти дуже лежала Федьковичеві на серці. Але ж він хотів, щоб у школах учили зрозумілою для народу мовою. Що собі тоді ду-

мали про це в православної консисторії в Чернівцях, яка завідувала православними школами на Буковині, Федьковичеві було байдуже. Він знав, що ні в неї, ні у владики до народньої мови серце не лежало. Але ж бо він знав, що від консисторії залежить народня освіта, що для школи вона мусить мати книжки. А що книжок не було, він 1867. р. написав першу шкільну книжечку „Буквар”.*) Написав її народньою мовою, та ще майже теперішнім нашим українським правописом т. зв. фонетичним, щоб для кожного звука був свій один знак, буква. А, посилаючи свою книжечку, він написав до консисторії, як би то владити народні школи, щоб із них була користь. Не було їх багато тоді на Буковині, але й ті, що були, були погані, дітей до них ходило мало, вчителі, здебільша, самі мало що знали.

Але консисторія, де сиділи маложиві люди, церковну мову мали за українську — його книжки не прийняла. Тоді Федькович післав свій буквар до Львова, та шкільна комісія при намісництві довго навіть і не відзивалася. Але ж, що шкільних книжок на Буковині не було, а їх було треба, то православна консисторія в Чернівцях 1868. р., тасама, що відкинула Федьковичів „Буквар”, сама звернулася до поета, щоб він таки прислав „Буквар”, та ще й понаписував інші шкільні книжки.

Не вірилося поетові, що консисторія за такий короткий час думку свою змінила. А проте він рукопис „Букваря” післав, а за той час думав скласти ще й географію, й рахункову книжку, й історію, й правництво, й біблійну історію і т. д. — і все це по-народньому, бо думав він, що школу можна тільки „на народнім

*) Цікаво, що й Шевченко склав був 1861. р. український буквар для недільних шкіл; пор. „Життя і Знання“ з 1934, за березень, ст. 67—68.

язиці основати". Але консисторія хитрувала. Рівночасно замовила буквар у іншого чоловіка, що хилився до церковщини, й прийняла той другий буквар.

Саме тоді, з 14. травнем 1869. р., школи переходили від консисторії під нагляд держави. Федькович хотів попередити вихід із друку букваря свого противника й видати свій у Галичині. Але справа затяглася, новоутворена шкільна краєва рада на Буковині, де сиділи теж ворожі до народньої мови люди, прийняла затверджені консисторією шкільні книжки, писані напів по-церковному (буквар і 1. читанку) і тільки співаник, що його уклав Федькович (1869), й надрукували його у Відні його молоді приятелі, прийняла за шкільну книжку. Отак бодай один шкільний підручник, написаний народньою мовою, вдалося тоді для шкіл урятувати. Співанки з цього співаника дісталися потім до шкільних читанок, і багато з них і досі співає шкільна дітвора (О, Боже, милий світе; Ластівочко-щебетушко; Боже з неба високого, й ин.).

Цікаво, що 1867. р. Федькович кандидував на посла, але темний народ тоді робив тільки те, що йому наказували старости, й послом став не він, а цілком неписьменний селянин. Не любили Федьковича урядовці за те, що з народом братався, що постійно тільки в народнім одягу ходив, казали людям віддати голоси на іншого, й люди покірно послухалися. Забули про те, кілька добра зробив їм Федькович, процесуючись за них із панами...

Той сердак Федьковичеві багато шкодив. А проте, як урядові Федькович ставав потрібний, вони за його сердак забували, забували, що поет панів цурається, а пристає тільки з народом. Так воно сталося, коли народні школи перейшли під керму держави. Уряд нагадав собі, що Федькович розуміє шкільну справу, що він писав консисторії, як слід уладити шко-

лу, і його зробили з 31. серпнем 1869. р. шкільним інспектором на вижницький повіт.

Поет не кинув рідного села, ні вітівства, а проте дуже пильно взявся до праці для школи, обїздив усі, давав учителям поради, як учити, дбав про шкільні будинки, для добрих учителів пристарував ліпшу платню, звертав раз-у-раз увагу на те, щоб діти ходили правильно до школи, але ж найважніше, — домагався, щоб шкільні підручники були живі, щоб у них була народня мова, щоб при кожній школі була бібліотека для дітей, а для вчителів бібліотека в повіті, щоб учителі безнастанно освічувалися, завів у школі тижневі викази, звідкіля б було видко, чого вчитель учив і т. д.

Всяк, що знає, як низько була поставлена тоді шкільна наука, мусить усім дивом дивуватися, як Федькович, що ніколи не вчився на вчителя, не мав діла зі школою, все це так гарно придумував. І цікаво, що він усе звязував дїм і школу, подавав думки до шкільної ради, щоб заборонити шкільним дітям пильнувати худобу, не дозволяти батькам брати дітей до корчми, подбати, щоб діти голі селом не бігали й т. д.

Але ж інспектором був Федькович не цілі три роки. Його гуцульський одяг муляв вижницькому старості очі. Йому не подобалося, що поет „бокує від ліпшого товариства й має хоробливий наліг сходитися близько з найпростішою голотою” (так він писав на Федьковича) — й він спонукав поета до того, що він 20. червня 1872. р. скинувся свого інспекторства.

*

Але й за той час Федькович пера не кидав. Тільки ж сам він відчував тепер, що „яко поета багато вище стояв би”, як би було кому йому „правду уповідати та усе на праву дорогу наводити”. Його вірші з того часу не то що нецікаві, але вони ніби то зовсім

і не його. В них він співає про те, що й давно, але ж уже не на свій лад, а просто — переповідає все словами Шевченка.*) То так Федькович у „Кобзаря” вчитався, що перестав бути самим собою. Галицька молодь збирала гроші, щоб видати його нові твори, але ж дехто вже прочитав був дещо з цих нових речей, і в часописі „Русь” у 1867. р., що її видавав Федьковичів приятель Кость Горбаль, появилася догана Федьковичеві за нові його вірші. Догана була справедлива — але так ніхто не робить: за твори ненадруковані ще ніхто ганьбити не сміє. А ще було таке, що львівські та віденські студенти позабирали від Федьковича його вірші, казали, друкуватимуть, але ж і не друкували, й поетові їх не повертали, хоч він і допоминався. Правда, студенти і грошей не мали, й вірші їм не сподобалися, але ж треба було так якимось поетові про все це написати, а не — мовчати. Тай сам Горбаль, що помістив був у своїм часописі догану Федьковичеві за його вірші — міг би був це сам поетові написати листом...

Це все Федьковича дуже заболіло і страшенно розлютило. Тоді він дав собі зарік, що три роки нічого не писатиме, перестав листуватися із львов'янами й, як вони просили, щоб щонебудь прислав їм до нового журналу, що його почали були видавати („Правда”) — він не відповідав, а як відповідав, то дуже гострими словами („Ви мені дайте раз на всігди покій, тай на сім кінець бесіди!”). Федькович був добрий чоловік, м'який, але ж коли йому хто чим дошкулив — прощав нелегко...

Та найгірше було те, що Федькович перестав у себе вірити. Він думав колись, що своїми писан-

*) Це видно і з вірша, що ним Федькович витав „Просвіту” з основами 1868. р.; прочитайте на ст. 52. й порівняйте з якимнебудь твором Шевченка, найкраще з 1843—1845. р.!

нями „звеличить, прославить Буковину”, а нараз йому почало здаватися, що „не потрафить”. Тоді всі забалакали, що Федьковичів талант притупився. А отже це не була правда. То це тільки в віршах не було нічого нового, або мало було свіжого. Таксамо дуже невдатні були його драматичні спроби, перерібки з чужих письменників (із англійського письменника Шекспіра¹⁰). Але ж його два оповідання з того часу, що ще перед гнівом появилися були у „Правді” (в першій половині 1867. р.), „Безталанне закохання” та „Опришок”, були таки дуже й дуже гарні. Їх прочитав був великий наддніпрянський письменник Панько Куліш і ними захопився, так його вразила велика мальовничість вислову в Федьковича („Пливе Дністер тихий — як той руський народ, широкій — як його думка, глибокий — як його рани”). Він витав ці твори як невидані ще в нашому письменстві.

Тай вірші з того часу бували гарненькі. Головно — коротенькі дрібні віршики („З округків”), де Федькович змальовує стан своєї душі, подає свої думки на світ, на людей (усіх 25, друкувалися, здебільша, у „Правді”), або взорушливі віршеві малюнки („Гуляли”, „Ілем”), або дуже гарні переспіви з німецьких поетів (Стрілець, Кріль-Ероль). Але ж довші вірші з тих часів (Мертвець, На могилі Михайла Дутчака, Рожа, Циганка, Дезертир і т. д.) вже не нагадували давнього Федьковича з рр. 1861—62. (їх таки видали в 1867—1868. р. в Коломиї трьома невеличкими книжечками): від них аж надто вже відгонить Шевченком, і вислови, і образи, й вірш — чисто Шевченкові... Вплив великого Кобзаря був і давніше помітний на Федьковичі, не дурно ж він до нього молився й за слідом Шевченка думав зорати Буковину („Як Тарас, як мій тато, научив мене орати”)... Але ж тоді той вплив не так сильно був відбився, як у віршах із 1865—1868.

Та хоч сильно заболіла Федьковича критика його

нових віршів, вона трохи — помогла: від 1868. Федькович уже Шевченка не наслідував.

*

Саме тоді, коли Федьковичеві було ясно, що його не хочуть мати за інспектора, він через своїх львівських приятелів дістав місце в „Просвіті” — став редактором її видань.

Поет тішився, що нарешті до Львова добереться, хоч і за горами йому було жалко:

Піду я до Львова, там красний, кажуть, гóрод,
Високі церкви та прешишні палати —

співав він, але й додавав зараз:

А все бо вищі золоті наші гори!

Управу громадою (вітівство) передав він на свого заступника, господарку на наймита (Огоновського) й подався в липні 1872. р. до свого „рідного брата”, до Львова.

„Просвіту” Федькович дуже високо поважав, тішився, що її оснували, на її перші збори 8. XII. 1868. привитання прислав, а „Просвіта” за його дотеперішню працю в 1871. р. його своїм почесним членом зробила.*)

Приїхавши до Львова, поет зараз-таки забрався до праці і цілими днями сидів у своїй кімнаті та працював, хибá тільки ввечір бувало виходив, щоб по місті пройтися або зайти на вечерю.

Він обдумав собі наперед, які йому книжечки писати. Та не все, що він писав, ішло до друку, а це Федьковича хвилювало, а то й сердило.

Але ж усе, що він написав тоді для „Просвіти”, так гарно укладене та так просто, доступно, що всяк міг усе легко зрозуміти. Тоді то він і склав (1872) своїх

*) Докладніше про працю Федьковича у „Просвіті” читайте в додатку І. Брика „Федькович у „Просвіті“. ст. 52.

„Фармазонів”, що їх уже четвертим виданням пустила між народ „Просвіта” (цього року). Книжка ця так відразу сподобалася, що 3.000 примірників її розійшлося до року, і треба було її по році (1873) ще раз друкувати. Так воно було і з іншими книжечками (12 пісень про св. Миколая, Життя св. Юрія, колядки і щедрівки). Та воно й не диво! Хто ж краще за Федьковича знав народню мову? Хто міг краще знати простий народ, як не той, що сам із ним жив? Хто ліпше знав його душу, його потреби?... Крім того, все те, що давав Федькович у таких творах чи для народу, чи для дітей, було дотепне й цікаве — тимто його народні книжечки так сильно розходилися. Так трохи згодом почала зачитуватись у його дитячих творах — наша дитвора. І для театру Федькович зладив тоді декілька перерібок і перекладів та поволі приготував для нього свого „Довбуша”, якого хотів якнайкраще звеличати.

Але ж зі Львовом не міг він ізжитися. Не так — із містом, як із людьми. Між ним і львовянами бували раз-у-раз непорозуміння, Федькович не міг ізгодитися з тим, що його твори поправляли — тимто по 14 місяцях він повернувся до свого Сторонця-Путилова (восени 1873. р.).

У Львові ввесь час йому було смутно, так смутно, що він почав думати про смерть (йому було тоді всього 39 років) і навіть склав свій заповіт, списав, як його мають ховати, де, який повинен би бути його пам'ятник на гробі й т. и.

Що не вдалося нікому Федьковича затримати і в „Просвіті” і взагалі у Львові — то це дуже велика шкода!

*

Їхав Федькович до Львова, як до „рідного брата”, а повернувся до Путилова цілком розбитий та зне-

вірений. Зробився якийсь тихий, рідко коли заходив до кого в гості, ще рідше в себе гостей приймав.

Бо й сам у себе доба був він уже не свій господар. Господарив у цілій хаті його наймит Огоновський, що одружився, ще й свекруху привів, а Федькович жив у своїй хаті наче в комірному.

Зневірений у себе, щораз більше думав над тим, що йому така, а не инша доля судилася, що ту долю йому зорі писали, й він із цілою головою потонуз у тій науці, що з зір долю ворожить (астрольогія). Такі думки про людське життя виходять і з його „сумогри” (драматичного твору, що сумно кінчається) „Довбуш”. Він цей твір під серцем виносив і безнастанно над ним тепер працював, вічно його вигладжуючи та переправляючи. І з цього твору теж виходить, що долі своєї не обїдеш, що кому що в зорях написано, те певне і стане.

З людьми бував то розмовний, то жартівливий, то знову переставав говорити, робився непривітливий. Це пізнати й по його тодішніх віршах, які він усі до купи охристив: „Дикі думи”, а себе, що складав ці думи, назвав у цих віршах „Гуцул-невір”, себто, що ні в себе, ні нікому не вірить. Хоч із тих „Дум” декуди й виходить, що, мовляв, „на що й грати, коли чорт ма кому”, то все ж ціну своїй пісні Федькович знав, вірив, що його „дикі думи” найдуть” іще й щастя і долю”, а сам Гуцул-невір (як той Шевченків „Перебендя”) — скрізь знаний, він

хоч поруга всего світа,
він ругаєсь всему світу,

ріже, розорює, безталанний, чорну свою скибу-долю,
доки світ сей окаянный
і його в ню не приоре...

А покищо він сповняє своє завдання:

люди плачуть — він їм грає!

А так у поезіях із того часу чути й давні бадьорі нути про гуцульських славних людей і про Черемош „дикий як біс”, і про гору Сокільський, і про давні-давні часи, коли ще панував у горах Король-Гуцул...

У Путилові Федькович пробув тоді знову три роки.

*

Та влітку 1876. р. тяжко занедужав у Чернівцях Федьковичів батько, Адальберт Гординський. Поетові дали про це знати, й він приїхав до Чернівців, як батькові небагацько вже належалося від цього світу. Обидва погодилися між собою. Старий Гординський помер у вересні 1876. р., записавши синові дім, що його придбав був у Чернівцях.

Поет перебрався до Чернівців. Усе, що мав у Путилові, подарував (1873.) наймитові Огоновському. Та Огоновський шанувати маєтку не вмів, почав його по волі розпродувати, а по поетовій смерті таки зовсім усе пропугав. Тай із Гординського дому нічого не залишилося. Федькович його продав, бо треба було з чогось жити. Сам він перебрався за місто, а гроші з дому то пороззичували добрі люди, то так якось порозкочувались. У тому часі Федькович позбирав свої німецькі твори, то давніші, що їх друкував у Найбауеровій газеті та видав був окремою невеличкою книжечкою ще 1865. р., то пізніші, поперекладав дещо зі своїх українських віршів і усе це пустив у світ 1882. р. Міркував собі, що коли для українців йому нема вже що писати, то ним зацікавляться німці. Для них він тут, у Чернівцях, переклав і свою драму „Довбуш” на німецьку мову.

А так у Чернівцях Федькович не сходився з людьми з інтелігенції, не любив їх, називав їх „панами”. Зате в його хаті бувало все багато міщан, то слуг, то пожежників, то поліцаїв, то ремісників, що на його

кошт забавлялися та скубли його, як могли. Федькович тратив дорешти збережений гріш, біднів, нидів і марнувався... Сидів за своїми книжками про зорі, що людям долю пишуть, сам навіть складав таку книжку та думав над тим, як тяжко складалося його життя. Бін тоді й уклав був про своє життя такий вірш:

. . . я ходив,
у німців доленьки шукати,*
ходив-ем навіть до волóх**
і за шкляні тирольські гори,***
нарешті навіть і до зóрі****
ходив, ба хожу ще і досі, —
а доля спала у горосі (Де доля?)

Цю свою науку щодо зір — брав Федькович дуже поважно...

*

А тимчасом українці на Буковині заворушилися. Підросло молоде покоління, з Галичини повівало раз-у-раз благодатним вітром, нові люди, що приходили до Чернівців учитися, чи займали які місця, вносили нові, живі думки до „Руської Бесіди“, що закостеніла була у своїй твердості, пішла боротьба між прихильниками московщини, чи церковнославянщини та „народовцями“, як за галичанами почали себе звати ті, що стояли за народ та народню мову. Та й так, коли вже був свій національний осередок, що, як умів і як міг, боровся за права українського народу на Буковині, то вже не можна було нехтувати нашого народу, не можна було говорити про нього без нього!

В 1875. р. заснували в Чернівцях університет, приділили до нього богословську школу. Правда, цей університет був німецький, але ж у ньому вчилися наші

*) себто, був у війську

***) себто — до волохів, до Румунії

****) поза Тироль — до Італії

*****) натяк на те, що поет почав займатися астрологією

молоді люди, багато з Галичини, вони почали гуртуватися, понесли свої думки між іще молодших, співом та товариськими забавами розворушували старших людей, подалися й на село... Згодом ця молодь пристає до роботи зі старшим поколінням, починає оживати село. „Руська Бесіда” дає спонуку до основи першого міщанського товариства (1880.) в Чернівцях, за її почином повстає „Народній Дім” у Чернівцях і т. д. А в 1884. р. „Руську Бесіду” захоплюють уже геть чисто „народовці”, починається гарячкова праця.

Тепер уже не можна було дозволити, щоб найкращий син українського народу на Буковині та стояв осторонь від народньої роботи. Він же її як-найкраще розумів, він її вів у своєму селі, знаючи, як ніхто, народні потреби. Так, як він, ніхто ж не знав народньої мови, так гарно, як він, ніхто тоді не писав не то на Буковині, але й у Галичині! Це ж була його віра, це було його святе переконання, що, мовляв, „нарід (Федькович мав на думці селян), се наша вся сила і опертє, его стараймося просвітити і піддвигнути, пригорнути до себе, а тоді не журімося, відповідна повага нам усе найдеся”.

Та на перепоні стояла недовірчивість Федьковича — не вірив він „сурдутовцям”, яких цілком несправедливо „панами” називав, і через те попадав у другу крайність, сходився з „непанами”, що його доводили до берега руїни. А проте таки одному з інтелігенції вдалося зблизитися з Федьковичем та його довіря для себе придбати. Був це молодий тоді урядовець, Іван Тимінський, дуже діяльний на той час член української чернівської громади¹²⁾ — то він до праці в громаді притягнув Федьковича.

Федькович віджив. Ще влітку 1884. р., коли його провідав був наддніпрянський український діяч і письменник Олександр Кониський¹³⁾ — поет не виходив

поза нарікання. А вже восени наче пробудився до нового життя, зовсім закинув зорезнавство, почав думати про книжки для народу (колядник, побожні пісні), а то й трохи згодом робити заходи, щоб йому повернули офіцерство. Громада вже заходилася, щоб

Портрет Ю. Федьковича, роботи нім. маляра Гехта з 80. рр. XIX. ст.

вирвати його з передмістя, але покищо грошей не було. Та Федькович і сам найшов собі під кінець 1884. р. в місті хату, хоч довго ще свого життя не зміняв.

*

Від січня 1885. р. молода українська свідомо громада почала видавати двічі на тиждень свій часопис

„Буковина”, і за редактора її став — Федькович. Були й перед „Буковиною” часописи на Буковині, але ж не народні, москволюбні, тільки народ баламутили. А „Буковина” — була перша справжня українська газета. Хоч редакційну роботу вів хто інший, а проте поет друкував там свої то давніші, то нові твори (п. н. „Дністрові кручі”). Коли 13. вересня 1885. відбувалися збори „Руської Бесіди”, Федькович прийшов на збори, промовляв дуже щиро до народу, вчив, хто ми, розповідав про славу нашу бувальщину, загривав до праці. Цікаво, що того самого року провідала була його студентська молодь із Галичини, що мандрувала по українських землях Австро-Угорщини, щоб їх пізнати (були й гості з Наддніпрянщини), витала поета, але він у розмову з цими гістьми чомусь не вдавався. А ось на зборах, де було багато селян, щиро розбалакався...

Щоб вирвати Федьковича зовсім від непотребів, що його обідали та духа його вбивали, чернівські громадяни перемовили його перебраться (з кінцем 1885. р.) до кімнати коло „Руської Бесіди”, а 6. липня 1886. р. відсвяткували окремим дуже врочистим святом ювілей його 25-літньої письменницької праці. Для того свята один український маляр, професор Юстин Пігуляк, намалював його дуже гарний портрет, що й досі висить у кімнатах „Народнього Дому” у Чернівцях. За це свято поет був землякам дуже вдячний, за нього дякував він їм по газетах. Але що діялося тоді в його душі, найкраще пізнати по вірші „Убогий легінь”, що його Федькович написав у день свого ювілею.

Той „убогий легінь” — то сам поет. Він, мовляв, міг стати королем, чи Довбушем, та — не захотів; йому доля заповіла:

... співаком будь, з торбами будь,
за прошений хліб зривай свою грудь,
а люди щоб тя (тебе) не чули!

Співак пішов блукати світами, а за ним потеклася доля його щербата.

І жити би рад, й співати рад,
і рад би в славу одітись, —
а тут вже на вічну смеркає ніч...
А що осталося?...
Глогові, — не лаврові*) віти!

Федькович відчував, що нездужає, що йому вже не багато життя залишилося. А проте працював тепер дуже багато. Допомагав при „Бібліотеці для селян і міщан”, що її почала від 1885. р. видавати „Руська Бесіда” під редакцією Омеляна Поповича¹⁴), укладав для неї оповіданнячка, віршики, склав для театру драму „Богдан Хмельницький” та Мазепу”, а ще рік раніше для драматичного товариства при „Руській Бесіді” два інші драматичні твори („Керманич”, „Сватане на гостинці”), прилагоджував для друку нові видання, писав різні дотепні віршики на всіх ворогів українського народу, і своїх, і чужих і т. ин. Все це робив він поквапом, хотів як-найбільше зробити, щоб по собі як-найбільше залишити.

Ця праця ще тільки його й тримала, жив він любовою до рідного краю й вірою в його майбутнє, як він сам казав:

Я люблю мою Русь-Україну —
я вірю в єї будучину,
в тій то надії я живу й умру!

В цих часах набрав Федькович довіря ще й до проф. Степана Смаль-Стоцького¹⁵), читав йому свої твори, слухав його завваг, поправляв за його порадою,

*) то давніми часами галузками лавру (такого дерева, що росте в тепліших краях, з нього листя — його звуть у нас „бобкове“ — дають для приправи їжі, щоб була смачніша) вінчали славних людей; а поетові від його праці залишився гліг із колючками

що було потрібно. Таксамо вірив він Омелянові Поповичеві. Він бачив працю обидвох цих людей для українського народу й дуже високо їх поважав.

Щоб не бути самому, він собі взяв до своєї кімнати — наймита, якому потім записав усе, що мав. Всі писання заповів „Руській Бесіді”.

З кінцем 1887. р. Федькович тяжко занедужав і не вставав уже з постелі. А в середу 11. січня 1888. року над ранком його не стало. Прожив усього 53 роки та 5 місяців.

*

Ховали Федьковича 14. січня. Була страшна студінь, старі люди давно такої вже не запам'ятали. Сильний мороз, заверюха, що світа божого не було видно. Військова музика, що супроводжала поета на кладовище, грала тільки недовгий час, боялася, що струменти попсуються.

А проте похорон був величавий. Звідусіль позбиралися люди, зі Сторонця-Путилова селяни цілу ніч їхали в заметіль, щоб провести найкращого свого земляка на вічний спокій. З одного села під Чернівцями господарі вісім годин блукали по полях, заки добрили в снігу до міста. Було безліч вінків. Такого похорону Чернівці ще не бачили. І в катедрі, й на кладовищі були гарні та зворушливі промови.

В червні того самого року на поетовому гробі українська громада поклала пам'ятник із виписами з його творів на боках. Найкращий — той, як Федькович співав колись про Шевченка, думаючи перебрати від нього його пісню:

Спи ти, руский соловію,
Я за тебе тужу*)
А як тутки зазоріє,
Я тебе пробужу.**)

*) себто — тужно співаю

***) себто, стану замість тебе (збуджу тебе з могили).

А на правому боці вириті такі вірші Федьковичезі:

Бо я для України лиш жию,
 Єї і душу й тіло завдаю,
 За Ню ріков козацка моя кров —
 Се моя заповідь...

Могила Ю. Федьковича на кладовищі в Чернівцях.

Справді, увесь свій вік він жив і працював для України, для добра свого Народу душу й тіло віддавав, за рідний край терпів, багато за свої думки й переконання довелося йому страждати.

Сто років минуло від народин великої Людини, небуденного українця, що переріс своє громадянство на Буковині на яких п'ядесят років... Федькович виріс серед простого народу, прилип увесь до нього, всею душею до нього приляг, із ним ізжився так, що й усе його назверхне стало для нього його власним. І чого б він був не віддав для того простого народу! І знання, й умілість, і своє серце, і свою душу, і все-все!

В тяжких часах, коли в нас була ще темрява, пронеслася його пісня. І дібралася вона до сердець наших людей тих із „лядського боку”, в Галичині, і слово його докотилося до Києва та розрадувало душу земляків над Дніпром. Та там, „на волоському боці”, в його рідній Буковині, не так то легко йому було спершу достукатись до вкритих льодом грудей: треба було чекати, щоб лід той розтанув. Але ж як раз він розтанув, наше життя на Буковині заклекотало, як той потік гірський, чистий, у бігу своєму нестримний.

*

Багато змінилося від смерти Федьковича. Буковина дожила перед війною розквіту у своїй праці національній, і в міру розросту національної свідомости, зростало розуміння Федьковичевої роботи, зростала поетова слава: почали по цілому краю творити товариства його імені, в Чернівцях бурсу для української молоді (на 300 учнів!) назвали його іменем, були в Чернівцях і по інших місцевостях вулиці названі на його честь... Та 1918. вулиці Федьковича в Чернівцях не стало, його мову викинули із шкіл, нове покоління, може, вже не знатиме свого великого поета.

Та до цього не можуть допустити ті, що ще на ньому виховувалися. Ті, що рік-річно приходять на його могилу, мають його пам'ятник зеленню та квітками, мусять понести між те покоління Федьковичеве

слово й тим його словом сповняти серця м'олоді любовю до того, до чого горіло Федьковичеве гаряче серце — любовю до всього свого, до рідного.

*

У місяці грудні 1934. року скрізь у Галичині, й там, де наші люди матимуть тільки до того змогу, в століття народин великого Сина нашого народу, одного з найбільших наших письменників, діяча громадського, просвітнього, шкільного, великого приятеля дітей, м'олоді, серцем селянина-гуцула — йдуть святкування Федьковичевої пам'яті. Із цими святкуваннями тісно вяжеться що-річне наше свято „Просвіти”, де працював наш великий Федькович. Хотілося б, щоб усі свята поставили нам перед очі все те, чого бажав, до чого змагав і що робив для нашого народу Федькович. Хотілося б, щоб вони нагадали нам усім, що це наш обов'язок зазнайомитися з діяльністю Федьковича, пізнати його життя і твори. Та рівночасно хотілося б, щоб ті свята нагадали обов'язок нашого громадянства супроти товариства, звідкіля зверх п'ядесять років тому між народ лилося його прихильне до народу слово, щоб ми не забували про „Просвіту”.

Дуже не хотілося б, щоб святкування покінчилися звичайними тільки — поминками, а не живим пам'ятником для поета і „Просвіти”!

Василь Сімович.

ФЕДЬКОВИЧ У „ПРОСВІТІ”.

Дня 8. грудня 1868. р. український народ ніколи не забуде, повік його благословитиме. Тоді ж повстала наша дорога „Просвіта”, що вже 66 років несе в широкі маси народу світло знання й самопізнання. А почала вона свою працю в таких часах, коли українське село загибало в тьмі тьмущій, у страшній лихві душилося. Небагато було й інтелігентів, що зрозуміли б вагу тої історичної хвилини, що умом збагнули б та серцем відчули б усенародне значіння тої праці, що за неї взялася „Просвіта”. Розуміла це тільки жмінка, що просвіту народу „святим ділом” назвала.

Та зрозумів і відчув вагу початого діла буковинський поет Федькович, що його імя було тоді вже голосне й на Галицькій Землі. Він же ж не тільки відповів прихильно на писемний поклик „конститууючого комітету”, що збирав для нового товариства членів, але й повітав перший загальний збір глибоким, сердешним віршем:

ЗДОРОВ

чесному субору*) „Просвіти“ у Львові.

Давно другі пробудились,
Світло засвітили,
Давно вони вештаються
З усієї сили
Коло свого, не чужого:
А ми спим і досі,

*) субор — збір

І негодні, і голодні,
 І голі, і босі.
 А хто винен? Самі винні,
 Що не встали рано!
 А ті наші вороженьки
 Вже кують кайдани,
 Кують довго, кують добре —
 Заспаних окують,
 Тих, що світла цураються,
 Що сплють*) і не чують
 Дзвонів правди, дзвонів волі...
 Уставайте, браття!
 Бо та темрява теменна,
 Непевна, проклята
 Приспить як нечиста сила
 Усіх нас на віки,
 І будуть з нас згнуцатися
 Усі людські діти.
 „Непотрібні“ — óт що скажуть —
 „Жениха заспали
 Того з правдов, того з волев, —
 За те ж і пропали.
 За те ж скличе на весілля
 Він чужії гості,
 І чужих він привитає
 В дворах на помостах!“

А ми мем стояти в порога в хорóмах,
 З рабами стояти і з ними дрімать,
 З чужими рабами у своєму дому!
 Пожалувать ніжних не схочесь* нікому.
 „Недбалому скажуть за дверми дрімать“...

Отака то наша доля
 В широкому світі!...
 О, збірайтесь — о, злітайтеся
 Усі руські діти!
 О, збірайтеся, злітайте
 З усієго**) всюду...

*) ми тепер кажемо й пишемо: сплять

**) Ми вже тепер говоримо й пишемо всі так: правдою, волею (не — правдов, волев), стоятимемо (не — мем стояти),

Дайте ради, дайте світла —
 Ваша слава буде.
 Буде слава во-вік-віки;
 А буде велика,
 Що просвітите ніч темну
 І довгу і дику.
 Просвіщайте ж, батьки сизі,
 Бо ворог лукавий
 Вже крадеться на каліку
 З ножем у халяві!
 Вже крадеться й доконає,
 Як не буде впину!

.

Всі чатують, як ті коти!...
 О, просвіті, браття,
 Щоб каліку невидящу
 Не вигнали з хати,
 Не вигнали і не вбили!
 Бо доки суд буде,
 А нас люди гірше суду
 Страшного осудять!!

Зберіте ж батьки, ся в щасливу годину,
 В велику семію*) усі ся зберіть!
 Не дайте пропасти, не дайте загинуть,
 І нас навчаєте, і самі ся вчіть!
 В широкому світі народів чимало,
 Народів великих, народів святих:
 Ви виділи, браття, як в'ни**) виростали,
 Як в'ни просвіщались — дивіться на тих
 Та й нас просвітіть так! І буде вам слава!
 Де гадка согласна,***) де хіть****) не лукава,
 Де правди, а не поклонів ся надіють, —
 Там Бог Голова і та правда приспіє!

схочеться (не — схочесь), з усього (не — з усієго, хоч — із усієї),
 зберітєся ж (не — зберіте ж ся), зберітьсє всі (не — усі сє збе-
 ріть), самі вчітьсє (не — самі сє вчіть) і т. д.

*) семію = сімю, родину

***) в'ни = вони

****) согласний = згідний

*****) хіть = охота, добра воля

Федькович уже раніше листувався з галицькими українцями і в справі видання своїх творів і букваря. Та це листування й ці видавничі справи довели до того, що поет на львовян загнував, і в роках 1869—1872 до них майже не відзивався.

*

А проте до „Просвіти” поставився инакше. Як людина розумна і практична, яка цілою душею полюбила народ, і зокрема Гуцульщину, яка добре знала потреби народу, Федькович високо цинив „Просвіту” й розумів її велике післанництво. Тимто й запомагав він своїми творами й її популярні видання. У першій „Зорі”, читаночці для сільських людей, у 1869. р. поміщена його вірш-байка „Кінь і віл”, у першому „Народньому календарі” на 1870. рік оповідання „Опришок”, у четвертій „Зорі” з 1870. р. три „Співанки школярські”, у „Нар. календарі” на 1872. р. поетичне „Повіря народне”.

За цю щирю прихильність Федьковича до „Просвіти”, що його свіжі, живі поезії відомі були в Галичині з різних часописів і окремих видань, „Просвіта” відзначила „буковинського соловія” найвищою національною почесною, бо — почесним членством „Просвіти” на загальному зборі 8. VI. 1871. р.

„Просвіта” поклала собі за завдання ширити освіту й будити національну свідомість популярними книжечками. Про те, які це мали б бути книжечки, говорили й на засіданнях виділу й на заг. зборах товариства. В засаді рішили видавати книжечки за певною програмою та змагати до того, щоб народ ті книжечки читати міг і читати хотів, а це може бути тільки тоді, коли книжечки будуть живі, зрозумілі мовою, цікаві змістом і недорогі.

Та скласти програму таких видань не було легко,

і виділ тримався тих загальних указівок, що їх проголосили на першому зборі. А тоді рішили видавати те, за чим народ попитував. А він попитував за біблійними оповіданнями, життєписами святих, бажав знати свою історію, довідатися про те, що діється в світі, як інші люди живуть, про тайни природи. За цими повинні піти книжечки виховного змісту і практичні: з медицини, господарства, торгівлі, тощо. У березні 1839. р. виділ звернувся з закликом до українських письменників, „всіх членів і любителів народу” присилати матеріяли для популярних книжечок, а саме з літератури й різних ділянок людського знання.

Виділ доручав складати книжечки одному свому членові, матеріял оцінювали два члени, і крім цього прочитували та обмірковували його і спільно на засіданнях виділу.

Були випадки, що дехто прислав популярні видання й інших народів, щоб виділ обмірковував, чи не можна б дечого перекласти або переробити для вжитку „Просвіти”. Виділ подбав згодом і про образки та постійний образочок на заголовному листі (вінієтку), а ціну клав таку, щоб „тільки видатки накладу вернулися”.

*

Багато доброї волі, праці й почуття відповідальности було в виділі „Просвіти” в такій складній справі, як популярні видавництва, та такий збірний спосіб редагування був і за важкий і недоцільний. Ось чому голова Юл. Лаврівський¹⁶⁾ просив на засіданні 24. IX. 1870. р задуматись, чи не добре було б придбати для популярних видань „Просвіти” постійного платного редактора. Це було потрібне тим більше, що виділ зайнявся тоді пильно й видаванням перших українських шкільних підручників, яких досі не

було, й оцінював навіть праці, що їх присилали до редакції місячника „Правда”. Бажання голови Лаврівського виділ сповнив на-половину. Дня 1. X. 1870. р. доручив редакцію проф. Ом. Партицькому¹⁷⁾ за місячну винагороду 25 зр. Партицький, що склав був 1869. р. першу книжечку „Зорю”, яка до двох тижнів розійшлася, зобов'язався видати що-місяця одну „Зорю” в об'ємі найменше 1 $\frac{1}{2}$ арк. друку і раз у році календар. Плян і зміст видань і далі ухвалював сам виділ, і далі, як досі, члени ставили внески, що слід було б видати, або оцінювали матеріяли, що їх присилали.

Книжечки „Просвіти” подобалися й розходилися так, що москвофіли в Перемишлі запідозривали навіть „Просвіту” в тому, що вона має якісь тайні фонди, з яких оплачує свої дешеві видавництва. А проте члени „Просвіти” не зовсім були вдоволені, коли на заг. зборі 8. VI. 1871. р. доручили виділові „більше, ніж досі, зайнятися видавництвом популярних книжечок і улпшити організацію товариства для легшого поширення книжок між народом”.

Виділ доручив Волод. Шашкевичеві¹⁸⁾, синові Маркіяна, виготовити програму популярних книжечок. Яка була ця програма, на жаль, ми не знаємо, але, видко, вона виділові подобалася, коли 28. X. 1871. р. він віддав редакцію В. Шашкевичеві за місячною винагородою 25 зр. Умови були вже твердші, бо новий редактор мав видати місячно „Зорю” в об'ємі 2—2 $\frac{1}{2}$ арк. друку й до шістьох тижнів перед друком мав дати готовий рукопис виділові, який рецензентом популярних видань настановив свого члена Вол. Навроцького.¹⁹⁾

В. Шашкевич зредагував тільки дві книжечки, „Зорю” ч. 5. і 6., але ж до популярних видань „Просвіти” поставився справді поважно, коли зажадав від виділу призначити якісь гроші на купівлю помічних книжок. Виділ погодився купувати дорожчі книжки на

підставі своєї ухвали, а дешевші до 5 зр. міг купувати сам касієр.

*

Так виглядала справа з популярними виданнями „Просвіти”, коли на 4. заг. зборі 30. V. 1872. р. секретар товариства Вол. Навроцький заявив, що виділ запросив на будуче на редактора читаночок п. з. „Зоря” п. Юрія Федьковича. За чиєю спонукою це сталося, не відомо.

Зате у протоколах виділу „Просвіти” читаємо, що на засіданні 15. VI. 1872. р. „по відчитаню листа Федьковича з 22. V. 1872. р. рішено єму забезпечити 250 зр. за 12 арк. друку оригінальних праць, рішено звернутися до виділу „Бесіди” і просити переняти на себе других 250 зр. за 5 перекладів „клясичних” драм і про се все написати до Федьковича”. Головою „Просвіти” був тоді Юл. Лаврівський, його заступником др. Ом. Огоновський.

Здійснилася мрія Федьковича, — він же колись так гаряче бажав собі бути у Львові. А тепер, коли він мав уже переїжджати — він і бажав собі бути у Львові й боявся: гори, мовляв, вищі та кращі за львівські палати! Приїхав він до Львова 22. VII. 1872. р. і прийшов на засідання виділу „Просвіти” 25. VII. Це засідання мало святковий характер, бо, крім членів виділу були на ньому й нечлени, як Корнило Устіянович, Вол. Шашкевич і ин. Тоді порішили числити Федьковичеві платню від 1. VII. 1872. р., а щодо редакції популярних книжечок, то виділ „лишив волю складати їх після уложеного ним самим (Федьковичем) пляну”.

„Правда”, що її редактором був тоді заступник голови „Просвіти” Ом. Огоновський, подала 27. VII. 1872. р. таку радісну вістку:

„Минувшого тижня наспів до нашого города даровитий наш співак Юрій Федькович і пробуватиме вже постійно

у Львові. З припоручення виділів „Просвіти“ й „Руської Бесіди“ обняв Федькович видавництво „Зорей“ і старання піднести репертуар нашого народного театру, тож і надіятись нам можна, що в одному і другому згляді наше діло скорійшою ходою піде наперед“.

У „Правді“ за серпень заговорив прилюдно й сам Федькович, уже як редактор „Просвіти“:

„Чесне Т-во „Просвіта“ у Львові знамірило ті книжечки, що видавано доси під титулом „Зоря“, видавати на будуче під титулами самостійними, відповідними завсігди змістови кожної книжечки, з котрих у кожній трактуватиметься лиш один предмет заголовний; і те на так довго, доки аж т-во не матиме причину видаване тих книжечок замінити у періодичне письмо для народа. За редактора тих книжечок удостоїло чесне т-во мене покликати, і думаю я кінець місяця вересня видати яко першу книжечку під моїм завідом зборничок коляд так народних, як і мною уложених, під титулом „Колядник“; а те не лиш з тої причини, що попит за таким збірником дуже великий, але й тому, що знаю, як народні коляди від дня до дня забуваються і прешадають, на велику шкоду народної поезії, котрої неоцінні сокровища плекати й годувати я уважаю за святу повинність кожного чоловіка, що народність свою любить.

Яке ж же ні мале моє отсе дільце здається, то вимагає воно по собі много уважності й чимало матеріялу; задля того прошу уклінно всіх наших письменних, щоби матеріял знадібний до Колядника, а попри тому й інші статі для сільського народа спосібні, ласкаво зволили прислати на мої руки під адресою: Львів, передмісте Галицьке I, улица Цитаделі н. 3., Ю. Федькович.“

„Колядник“ Федькович склав і передав виділові, який на засіданні 10. IX. 1872. р. доручив своєму членові Федорові Заревичеві²⁰⁾ його переглянути й оцінити. Вислухавши Заревичеву оцінку, виділ доручив своєму членові Маркилові Желехівському²¹⁾ порозумітися з Федьковичем щодо деяких змін. Та, мабуть, до такого порозуміння не дійшло, коли опісля виділ передав „Колядник“ знову Заревичеві, щоб справив дещо в порозумінні з поетом. А 17. XII. 1872. р. виділ рішив

„Колядник” друкувати у 3000 примірників, і то церковним письмом, т. зв. кирилицею.

З правописом книжечок виділ мав теж мороку. На першому засіданні 1868. р. вирішили друкувати їх таким правописом, „якого вживається в народних школах”. А там уживали тоді правопису етимольогічного²²), та й форма букв була переважно стара, церковна, кирилиця. А тимчасом іншого, бо фонетичного, правопису домагалися й письменники з Наддніпрянщини, й Федькович, і молодші члени „Просвіти”. Виділ, видко, надто числився з тим, до чого звикло було громадянство, та ще й зі злобою москвофілів, коли 11. III. 1869. р. ухвалив у цій справі ось яку відповідь:

„Виділ пересвідчений, що звукова правопись є найвідповідніша для народної освіти і влегшує науку, одначе з огляду на те, що в школах народних уживається т. зв. правописи етимольогічної, що велика часть нашої інтелігенції тої правописи придержується, що многі передові люди в Галичині „Просвіту” до задержаня тої правописи взивали, постановив виділ придержуватись у своїх виданях популярних такої правописи, яка в народних школах уживається.”

Мабуть, „виділ не дуже був захоплений першим виступом Федьковича з „Колядником”, коли настановив референта для популярних видань та прийняв внесок Ом. Огоновського²³) просити Федьковича, щоб до 1. II. 1873. р. зладив матеріал до таких книжечок, як „Зорі”, та щоб як першу книжечку видав перекладом книжечку німецького письменника Чокке: „G ol

Рішення виділу і становище Федьковича в письмі у „Правді” дуже між собою розходилися...

На засідання виділу 11. II. 1873. р. Федькович прийшов сам і передав рукописи: „Село Фармазони” (перерібка з Чокке), „Пісні до св. Николая”, казки: „Про одного стрільця і опиря” та „Від чого море со-

лоне”, „Пісню про ангелів і дияволів”, „Проскуру, даруночок чемним руським діточкам”. Зараз-таки рукописи прийняли та рішили друкувати — отже й без оцінки. Та таке рішення було обчислене, видко, на те, щоб не вразити приявного Федьковича, бо і „Проскуру” й „Пісню про ангелів і дияволів” виділ пізніше відкинув і не друкував.

Зі звідомлення виділу на заг. зборі у травні 1873. р. виходить, що в усіх популярних книжечках, — отже й у писаних Федьковичем, — справляв і правопис і мову запрошений на те виділом проф. Партицький. Тоді заг. збір доручив виділові закупити найкращі популярні твори з інших літератур, щоб можна „легшим способом і систематичнійше подавати народови потрібні відомости, та й будити его патріотизм”.

Хоч і на виділі й на заг. зборі зарисувалося деяке невдоволення редакційною працею Федьковича, то все ж виділ рішив 24. V. 1873. р. відновити з ним умову до липня 1874. р. з тим, що визначив йому платню 250 зр. на рік за 12 арк. друку популярних творів, і то саме таких, які вкаже йому редакційний комітет „Просвіти”, що його установлено кермувати видавничою діяльністю товариства.

Та вже 31. V. в умові зайшла велика зміна. „Бесіда” відмовилася платити Федьковичеві за переклади 250 зр. річно „задля браку фондів”, тимто „Просвіта” переняла на себе цілих 500 зр., платних місячними ратами згори, але — за 24 арк. друку формату „Зорі”. Рішати про заголовки та формат книжечок виділ застеріг собі. До того ж рішив закупити потрібних для редактора популярних чужих книжок за 22 зр. 62 с. На тому самому засіданні прийнято і плян видавництва популярних книжечок, зазначений у протоколах коротко: наука, повість, забава.

З матеріалів, які Федькович виготовив до друку, „Просвіта” видала 1873. р.: 1) „Село Фармазони”, 2) „Дванадцять пісней в честь і славу св. Николая”, 3) „Житє св. Юрія” і три Федьковичеві пісні на його честь, 4) „Казки для руського народу”: „За одного стрільця тай за одного опиря” і „Від чого море солоне?”, 5) „Руські церковні і народні коляди і щедрівки для охоти і забави усіх руських колядників, а Богу в честь і славу”, 6) „Вечерниці, читанка для сільських людей”, де оповідається про життя св. Димитрія, про будову тіла, шкоди з пиянства, про оселедці, є й моралізаторське оповідання, казки, вірші й веселі придабашки. У „Ластівці”, читаночці для народу, виданій 1874. р., є Федьковичеві оповідання „Глогорожечка” і „Людська кров”.

Виділ „Просвіти” відкинув: 1) „Проскуру”, 2) „Пісню про ангелів і дияволів”, 3) „Ворожку”, 4) „Руського женчика”. За такі популярні книжечки виділ стрінувся з гострою критикою на заг. зборі 15. V. 1874. р. Видко, він сам відчував, що Федьковичеві матеріяли трохи однобічні, тимто не полишав йому волі, що йому писати, а закупив чужі популярні видання, щоб поет ними користувався. Церковні пісні й життя святих підходили ще до програми „Просвіти” з 1868. р., але ж „Ворожки” вже там не можна було видати.

*

Федькович добре розумів духові потреби народу, він мав широкий, розумний погляд на народню освіту, на це доказ — його програма популярних праць, зладжена в 1873. р.; а в тій програмі були книжечки з історії України, з географії, з природи, описи країв та народів, народні вірування, тощо. А вийшло чомусь — не те. Чому ж, спитаєте. А тому, що Федькович був тоді недужий, і йому здавалося, що ширити освіту

найкраще при помочі набожних пісень та гри на лірі. До того він сам пильно займався ворожбитством і зорезнавством (астрологією), себто такою старою, неясною наукою, як із зір читати, яка кому доля судилася. Виділ це знав, не хотів його ні вражати, ні втратити для роботи, але ж бо годі було все те друкувати, що Федькович давав. Але тут вибрав як-найгіршу дорогу, — урядові постанови, які поета ще більше вражали, відчужували, доводили до самоти, він відчував жаль до світа та людей.

У поетовій душі йшла боротьба. Він кипів гнівом і страждав. У Львові було йому важко. Вже чотири-пять місяців після приїзду сюди, він бажав собі покинути Львів і виїхати „заробляти на хліб” до Відня. У листі до Остапа Терлецького²⁴) скаржився, що у Львові „трохи не кожний дає йому відчувати, що сидить тягарем на плечах”, що почуває себе самотним, бо у Львові люди не горнуться один до одного. На це Терлецький відписав, що у Відні прожити важко і що люди ніде не горнуться один до одного, що у Львові він бодай між своїми, де люди його і хвалять і люблять, а що йому дають гроші за роботу, то, певне, ця робота того варта — і щиро радив не зривати зі Львовом, хоч йому, може, не так добре, але певно ніде не буде ліпше...

На цю щиру й розумну раду Федькович сердито відписав, що „й коневи у господаря добре, если му навалить повні ясла сіна. Да я з голоду сюда не прийшов, але у тій вірі, що тут Русинів найду”. Він нарікав на брак щирости, на поведінку з ним, яку назвав брехнею, і писав: „Ця пляма обридла (= гидка) вас усіх галичан сквернить, і лиш вона, сама одна, мене відси прогонить.”

Поета ображувало й те, що його рукописи справ-

лювали.*)" Крім того, на настрої поета впливала ще й туга за гуцульськими горами, за селом. Він аж віджив, коли парох Дмитрович к. Львова запросив був його до себе на Великдень. Поет дуже дякував йому за те, що „визволив його з пекла, бо не видить тих львівських професорів, що може провести свята, як слід, поміж людьми й, забувши про Львів, свобідно відітхнути сільським повітрям”.

До того ж виділ „Просвіти” не полишав йому вільної руки в доборі матеріялу для книжечок і зобов'язав його до 24 аркушів друку. Федькович почасти, може, почав відчувати, що не під силу буде йому все це зробити. Його брала зневіра, він попав у смуток та почав думати, чи не покинути йому Львів. Почав нарікати на холеру та злодіїв, що роблять у Львові життя нестерпним, міркував виїхати на серпень до Коломиї або в Путилів, щоб викінчити свою драму „Довбуш”, та раз-у-раз скаржився, що ніякі його бажання не сповняються. А саме тоді від його свояка о. Ганицького прийшов лист із приятельською порадою: „Тому, що у Львові починає лютувати холера..., а ти свої праці можеш і звідси посилати до Львова, то зробиш найкраще, коли як-стій переберешся до Путилова”.

І Федькович, не говорячи нікому нічого, 1. X. 1873. р. Львів покинув.

*

З Федьковичевого листування виходить, що він не думав зривати своїх зв'язків із „Просвітою”, і навіть дивувався, чому йому платні не присилають. У Львові ж члени виділу перепитували, чи й коли поет

*) Коли Ом. Партицький поробив був деякі поправки в його „Букварі”, то Федькович писав: „Як смів Партицький це робити, коли хоче мене корегувати (= поправляти), то нехай уперед учиться по-руськи, да не з книжок, а з нарсду”.

приїде, та й заявляли, що проти нього нічого не мають і платню точно посилатимуть, коли тільки дасть про себе знати. І щойно 12. II. 1874. р. (після чотирьох місяців) виділ рішився запитати Федьковича письменно, чому не присилає матеріялів для популярних книжечок, та чи схоче він на майбутнє присилати. Федькович відповів листом, що не думає писати „на того, аби мали літературні монополісти*) що критикувати”, й обіцяв книжки „Просвіти” відіслати з початком березня. Тоді виділ визнав „умову з Федьковичем за зірвану, бо Федькович умовою зобов'язався піддавати свої письма під критику і тепер хоче себе від неї увільнити, а виділ від того відступити не може”, й рішив візвати Федьковича, щоб прислав матеріялів на 6¹/₂ арк. друку. Федькович далі мовчав, не говорили про цю справу і просвітяни, і вони, і Федькович почували себе ніяково... Через це прикре непорозуміння бажав перекинути кладку член виділу проф. Юл. Романчук²⁵) своїм щирим листом до Федьковича в січні 1875. р. Він писав:

„Ми надіялись, що небавком знов до нас вернете — між тим се не сталось, а непорозуміння, яке опісля наступило між Вами і „Просвітою“, фізичний спершу проділ**) зробило майже і моральним... Тепер не бажаю нічого так сердечно, як щоб між львівськими Русинами і Вами була така сама щирість та сердечність, як ще за давних літ. Се ж однако найбільше від Вас залежить... Коли б Ви, будучи у Львові, не відсувалися так від громади, не жили самітно мов пустельник, коли б були більше оберталися між нами, котрі щиро врадувались Вашим приїздом до Львова, і нарешті, коли б Ви хоч трошка менше були вразливі на деякі слова або поступки, котрі може нерозважно, але не — неприхильно до Вас були висказані або сповнені, сердечна приязнь між нами і Вами була б і до нині на волос не розірвалася... Виділ „Просвіти“, як давнійший так і теперішній, сприяє

*) ті, що мають монополі, що мають ніби виключне право на щось

**) прірва

Вам щиро і жалує, що між ним і Вами стало непорозумінє. Однак „Просвіта“ инакше не могла зробити, як зробила. Що деяких книжечок Вами зладжених не приймила — се не є ніяким закидом против Вас... Не мож жадати від „Просвіти“, щоб приймала і книжки для неї непридатні“.

Далі каже лист, що „Просвіта“ вчислила Федьковичеві ввесь матеріял і придатний і непридатний, але багато недостає, і товариство мусить докладно рахуватися й дуже щадити, бо й підмоги „Просвіта“ дістає менше, а далі Романчук пише:

„Так, здаєся, бачите й самі, що „Просвіта“ насупротив Вас не провинила, і що Ви за скоро поступили, зриваючи з нею всяку звязь. Давнійші відносини не дадуть вже вправді вернутися, бо „Просвіта“ матеріяльно не в стані тепер такий контракт як давнійше з Вами робити, але моглиби-сте, нпр., на мої руки (або на чий хочете) прислати свої праці для „Просвіти“, котрі вона б (по 15 зр. до 20 зр. від аркуша друку) ремунеровала. Я гадаю, що се було б для обох сторін корисно, особливо ж для Вас. А маєте і так книжки „Просвіти“ деякі в себе, то би-сте після них може дещо написали (я розумію тут книжки помічні, котрі „Просвіта“ для Вас закупила, німецькі і ин.); як би-сте не хтіли приймати мого проекту, то „Просвіта“ запевне буде домагатися від Вас віддання згаданих книжечок. Така є моя гадка. Вірте мені, що походить вона з душі бажаючої добра та гаразду не тільки загальній нашій справі, але й щиро прихильної до Вас і желаючої, щоби Ваші великі спосібности не йшли марно.“

Видко, що підо впливом цих щирих слів Федьковичеве пересердя минуло, коли в лютому виділ звернувся до поета з просьбою, щоб написав „народний і політичний руський катехизм“, а Партицький написав 5. III. 1875. р. до нього лист, де між иншим читаємо:

„Проф. Романчук уділив виділови „Просвіти“ сю радісну звістку, що Ви хоч і в віддаленю не забуваєте за нас і заєдно около популярних книжечок заходитесь. Виділ „Просвіти“ поручив мені просити Вас о дальшу поміч для товариства. Малі неспрозуміня, які через треті особи повстали, нині чей не повторяться... Виділ „Просвіти“ робить приготвлєня до видав-

ництва популярної газети і хоче в тім ділі запевнитися і Вашої ласкавої помочи.“

Справа помирення, видно, наладжувалася, коли Партицький на лист Федьковича, що пропав, писав 24. Ш. таке:

„Т-во великих жадань до Вас не має, бо матеріялів для „Просвіти“ і шкільних книжок лишили-сте нам при відїзді досить много. Для вирівнаня невеличкої, як думаємо, задеглости, будьте ласкаві спорудити яку малу книжочку для народу. За всі дальші праці предкладаємо Вам окремі, після сил наших ремунарації. Щодо обєму книжок, то „Просвіта“ Вам міри визначити не може. Як, Добродію, думаєте, так і чиніть. При великім кружку сільських читачів нині і більші дільця розходитися будуть.“

По кількох днях поет писав, „що Просвіті як давніше і тепер прихильний“, та зобов'язується для неї й далі працювати. У квітні він повідомив, що „задля тифу не міг забратися до праць для Просвіти“ та обіцяв писати, „як тільки одужає“. Знову ж у червні написав: „Як тільки перевід (на німецьку мову) Довбуша скінчу, так зараз берусь для Просвіти писати. Що, то ще й сам не знаю“.

*

На тому, на жаль, і покінчилося. Життя поплило так, що Федькович не мав уже ні спромоти, ні змоги для „Просвіти“ писати. Ще нагадуючи собі свою працю у „Просвіті“ 1884. р., він скаржився: „Найтяжче зі всього, що „Просвіта“ не тільки вказувала мені теми і плян для народних книжок, але й що виділ цензурував і поправляв мій стиль і мову“.

Всьому цьому ми тепер і не дивуємося, бо Федькович і тодішня львівська громада, це були — два різні світи...

Іван Брик.

П О М І Т К И.

1) Гакмани — стара українська (священнича) родина на Буковині. Микола Гакман, брат єпископа Євгена, був у 40. рр. XIX. ст. професором; він, як на ті часи, був свідоміший за свого брата.

2) Воробкевичі — стара українська священнича родина на Буковині; Григорій Воробкевич (1838—1884) — писав під імям Наум Шрам, — один із найсвідоміших українців на ті часи, писав історичні поезії з козацьких часів; Сидір Воробкевич (1838—1903) — приbrane імя Данило Млака, другий по Федьковичі поет Буковини, визначний на ті часи композитор, писав і гарні оповідання й театральні твори, для яких укладав музику. Деякі його пісеньки співає вже народ як свої (Над Прутом у лузі, Заграй ми, цигане, Як би-м була я зозулев і т. д.). Як і Федькович, він свого часу був ліпше відомий у Галичині, ніж на Буковині — бо на Буковині не було ще годі людей, які б його розуміли. Він теж переріс був українське громадянство Буковини на яких 30—40 років. Дещо komponував і по румунськи.

3) Касано — місцевість у північній Італії, в країні, що її звуть Ломбардія.

4) Антін Кобилляський (1837—1910), пробував і сам писати, але ж його твори зовсім не цікаві; це був дуже цікавий чоловік, багато вчився, скінчив декілька високих шкіл, пробував у цілому світі, і в Німеччині, і в Америці був проповідником і лікарем, і винахідником — умер у великій нужді у Львові; Кость Горбаль, укр. громадський і педагогічний діяч (1836—1903) якийсь час редагував укр. журнали („Нива“, 1865) і часописи („Русь“, 1867) — а потім учителював по галицьких гімназіях, де вчив укр. мови й мав дуже гарний вплив на українську молодь; Лонгін Лукашевич (1839—1882), — був банковим урядовцем, у житті укр. громади в 60. рр. XIX. в. брав живу участь, був редактором „Правди“ (1867, 1876).

5) Богдан Дідицький, галицький москвофільський діяч і письменник (1827—1908), оснував 1861. р часопис „Слово“, спершу не виявляв великої ворожості до народньої мови, але

потім перейшов зовсім у москвофільський бік, написав відому брошуру, як, мовляв, за одну годину українець може вивчитися по-московськи, молодим писав мішаною мовою вірші. Про його діяльність читайте „Життя і Знання“ за 1934., статті М. Андрускає“, головню — за липень—серпень, ст. 207—208.

6) Пантелеймон Куліш, визначний український письменник (1819—1897), поет, повістяр, перекладач Біблії на українську мову та великих євротейських письменників, творець того правопису, що ми ним пишемо тепер („кулішівка“), збирач творів народньої словесности, був членом Кирило-Методіївського Братства (читайте книжечку про Шевченка, ст. 30—32), зорганізував журнал „Основа“ в Петербурзі (1861—1862), дуже цікавився українським життям у Галичині, дописував до українських журналів у 60—70. рр. ХІХ. в., бував у Галичині, листувався з західньо-українськими діячами й дуже тішився розвитком української національної думки в Галичині й на Буковині.

7) Антін Могильницький, укр. письменник із Галичини (1811—1873), був послом до галицького сойму й від нього делегатом до австрійського парламенту в Відні. Стояв близько до „Руської Трійці“ (читайте книжечку Ів. Брика про М. Шашкевича, ст. 61), був дуже гарний промовець; його найкращий твір, це — довге віршеве оповідання про „Манявський Скит“, гарні його вірші „Русин-вояк“ і ин.

8) див. ст. 7.

9) Марко Вовчок, — приbrane імя української великої письменниці Марії Марковички (1834—1907), що в дуже гарних оповіданнях змалювала кріпацьке горе наших селян, цього року у грудні припадає століття її народин. (Читайте „Життя і Знання“ за грудень 1934.). — Григорій Квітка-Основ'яненко, укр. письменник (1778—1843), родом із Основи під Харковом (від того і приbrane імя „Основ'яненко“), перший в Європі почав писати повісти, де змалював життя селян, найкращі: „Маруся“, „Сердешна Оксана“, „Козир-дівка“ і т. д. Писав і твори для театру („Сватання на Ганчарівці“, „Щира любов“ і т. д.), та ще й децо по-московськи.

10) Михайло Драгоманів, визначний український учений і політичний діяч (1841—1895), вигнаний із України, пробував у Болгарії, де й помер; він мав великий вплив на українську молодь у Галичині в 70 рр. ХІХ. ст. (Ів. Франко, М. Павлик і ин.), із якою листувався, й яка пізніше (1890) оснувала українську радикальну партію. Звичайно Драгоманова звать „розумом“ України у протилежности до Шевченка, що був її „серцем“.

Марко Черемшина (прибране ім'я Йвана Семанюка), укр. письменник (1874—1927), писав дуже гарні оповідання з гуцульського життя.

10) Віліям Шекспір, найбільший на світі драматург (що писав драми), англійський письменник (1564—1616); його твори переклав на нашу мову П. Куліш, але й Федькович переклав дві трагедії (сумогри — драми, що сумно кінчаться); а дві комедії (веселогри — що добре кінчаться) переробив по-свому („Так вам треба“, „Як козам роги виправляють“). Фрідріх Шіллер — великий німецький поет (1759—1805); з нього Федькович переклав „Поруку“, „Стрілець“ — та ще переспівав по-своєму: „Співак“, „Стрілець“ (кращий переспів за переклад). Гайнріх Гайне — теж великий німецький поет (1797—1856) — з нього Федькович переспівав дуже гарно: „Прсці“ і передусім „Сокільська княгиня“. З найбільшого німецького поета Йогана Вольфганга Гете (1749—1832) Федькович переспівав, теж дуже гарно „Вільхового царя“, назвав його „Кріль Ероль“ (нім. Ерлькеніг), та ще переробив „Mignon“ (Русь), що починається словами:

Ци знаєш, де країна тая мила,
де явір ріс, і де калина звила,
де Дністер грав, де Галич печаліє і т. д.

12) Іван Тимінський, український громадський і політичний діяч на Буковині (1852—1902), був за тих часів урядовцем фінансової дирекції в Чернівцях.

13) Олександр Кончський, український громадський діяч і письменник (1836—1900), дуже цікавився Галичиною, підтримував українські видання в Галичині й на Буковині, листувався з галицькими й буковинськими діячами, часто приїжджав до них, спричинився немало до заснування Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, а в Києві мав великий вплив на молодь, збуджуючи в ній національну свідомість.

14) Омелян Попович, український педагогічний діяч на Буковині (1856—1930), як шкільний інспектор довів українські школи на Буковині до розквіту, брав участь у громадському і політичному житті, редагував популярні книжечки для молоді й народу, що їх видавала „Руська Бесіда“ в Чернівцях, був президентом Української Національної Ради в Чернівцях та віцепрезидентом Національної Ради в Станиславові за Західньої Укр. Народньої Республіки, потім працював у „Рідній Школі“ у Львові.

15) Степан Смаль Стоцький, визначний український політичний діяч на Буковині (* 1859) і вчений мовознавець, професор української мови й письменства на університеті в Чер-

нівцяж (тепер у іТрази), член Української Академії Наук у Києві, довголітній провідник українського народу на Буковині, основник майже всіх просвітних, культурних та економічних товариств на Буковині, був послом до буковинського сойму та віденського парламенту й якийсь час віцемаршалком сойму. Дуже гарна його праця „Буковинська Русь“, де розказано про долю нашого народу на Буковині від найдавніших часів до 1897 року.

16) Юліян Лаврівський, український політичний діяч у Галичині (1821—1873), основник „Руської Бесіди“ й укр. театру (1864), голова „Просвіти“ 1870—1873., був віцемаршалком галицького сойму.

17) Омелян Партицький, український історик, граматик і педагогічний діяч (1840—1895), був редактором різних українських видавництв у Галичині („Зоря“, „Газета Шкільна“), редагував перші видання „Просвіти“, укладав українські підручники для школи.

18) Володимир Шашкевич, син Маркіяна, теж поет (1839—1885), був редактором українських часописів, що їх видавала українська молодь у 60. рр. ХІХ. ст. у Львові, брав значну участь у „народовецькому“ русі в Галичині.

19) Володимир Навроцький, український громадський діяч і письменник (1847—1882), один із найвизначніших членів львівської „народовецької“ громади, був співробітником укр. журналів і часописів у 70. і 80. рр. ХІХ. ст. („Правда“, „Діло“).

Корнило Устіянович, український поет і маляр (1839—1903), син письменника Миколи, товариша Маркіяна Шашкевича, був теж членом „народовецької“ громади, редагував гумористичний часопис „Зеркало“ (1882—1883); його драми з княжих часів грали з великим успіхом в укр. театрі в Галичині.

Клясичний — зразковий, досконалий, н. пр., клясичними вважають твори німецьких поетів Шіллера, Гете, в нас — клясики: Шевченко, Котляревський, Квітка й т. д., пор. пом. 25

20) Федір Заревич, український письменник із 60. рр. (1835—1879), товариш Володимира Шашкевича (див. під 18); з його творів найцікавіша повість „Хлопська дитина“.

21) Маркило Желехівський, один із членів виділу „Просвіти“ в 70. рр. ХІХ. ст.

22) етимольогічний правопис, — такий, що вживає знаків, із яких було б пізнати, звідки який звук узявся, н. пр., дѣм = дім, осѣнь = осінь, вѣтер = вітер; супроти того, фонетичний правопис уживає таких знаків, що віддають одним окремим знаком кожний звук (дім, осінь, вітер).

23) Омелян Огоновський (1833—1894) — читайте книжечку Ів. Брика, що її видала „Просвіта“ у століття народин ученого 1933. р.

24) Остап Терлецький, український громадський діяч (1850—1902), пристав до того гуртка української молоді в 70. рр. ХІХ. ст. (Ів. Франко, М. Павлик), що стояла близько до М. Драгоманова (див. під 10), й за це його судили разом із Франком; був урядовцем віденської університетської бібліотеки, потім адвокатував у Львові.

25) Юліян Романчук, довголітній провідник українського народу в Галичині (1842—1932), основник і довголітній голова тов. „Просвіта“, основник „Діла“, посол до галицького сэйму й віденського парламенту, де від 1911. був віцепрезидентом, редактор „Руської (української) Письменности“, що її видавала „Просвіта“ (твори українських „клясиків“, див. під 19).

Крім зазначених на 2. ст. окладинки видань, „Просвіта“ видає ще :

3. „ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“, журнал-місячник (гл. 4 ст. окладинки). При журналі виходить:

4. БІБЛІОТЕКА „ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“, здебільша, відбитки з журналу, в 1934. р. вийшли:

789 (14) Ів. Крипякевич, УКРАЇНСЬКЕ ЖИТТЯ В КНЯЖИХ ЧАСАХ, 94 ст., 44 образки, ц. 70 гр.

Незабаром вийде:

С. Магальс, ПОРАДНИК ДЛЯ ОСВІТНИКІВ.

М. Андрусак, Нариси з історії галицького москвофільства.

Окремо ще виходить:

БІБЛІОТЕКА ПОВІСТЕЙ, раз у рік, в обсягу до 20 аркушів друку (всередині, або з кінцем року). Повісти будуть головно історичного змісту, оригінальні (своїх письменників), або перекладні (з чужих авторів).

ПЕРЕДПЛАТА НА ВИДАННЯ „ПРОСВІТИ“ в 1934. р.

На деякі свої видання „Просвіта“ розписує передплату. Члени „Просвіти“, головно, читальні, кооперативи й інші установи дістають знижку.

Передплата на місячні книжечки (12 річно):

1. у продажу брутто 5.40 зл.,

2. передплатники платять згори 3.60 зл.,

3. члени при закупівлі дістають 25% знижки.

Кооперативи платять річно 12 зл. і дістають усі книжечки місячні та кварталні, себто з „Науково-Популярної Бібліотеки“ (16 книжечок).

Читальні „Просвіти“ платять 25 зл. і дістають такі видання: 16 книжечок (місячних 12 і 4 з „Науково-Популярної Бібліотеки“) та журнал-місячник „Життя і Знання“.

Краєві установи платять як читальні.

Розпродавці дістають за свою працю винагороду.

Книжечки „НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ БІБЛІОТЕКИ“ можна ще й окремо передплачувати. Передплата на всі чотири книжки на рік згори 6.40 зл.

Просимо присилати передплату на адресу: **Львів, Ринок 10. Т-во „ПРОСВІТА“.** — Société „Prosvita“, Léopol, Rynok 10. Pologne; Association „Prosvita“, Lviv (Lemberg), Rynok 10. East Galicia, Poland.

При кожночасній зміні адреси необхідно подавати давню адресу.

Вже вийшов і продається

КАЛЕНДАР „ПРОСВІТИ“ НА 1935. Р.

багатий змістом, із гарною обгорткою В. Січинського, понад 10 аркушів друку, ціна 1.30 зл. — Купуйте! Наклад невеликий!

Запросини до передплати журналу
„ЖИТТЯ І ЗНАННЯ”
на рік 1935.

З днем 1-го січня 1935. р. починається восьмий рік видання єдиного в нас популярно-наукового місячника „Життя і Знання”.

Нашим дотеперішнім передплатникам нічого говорити про наш журнал. Вони йому знають ціну. Хто ж не передплачував досі „Життя і Знання”, не читав його й, може, й узагалі в руках не мав, того просимо **донче** переглянути який річник нашого журналу або зажадати в Адміністрації оказового числа та **справді** прочитати його.

„Життя і Знання” подає всебічний погляд на всі ділянки науки й знання, вияснює доступним способом важні питання й таким чином творить багате джерело для доповнювання й поширювання знання, для **самоосвіти**, для викладів і читання **на-голос** по читальнях і в кооперативах.

„Життя і Знання” повинні знаходитися в кожній українській хаті, в кожній школі, в кооперативі й освітньо-культурній установі! Всі біблії й читальні „Просвіти” повинні передплачувати його **обовязково**.

Звертаємо увагу на те, що наш журнал корисний і доступний і для **молоді**. Шкільна влада поручає його до читання на вечірніх курсах позашкільної освіти на II. ступні замість — читанок.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ.

Передплата на рік у краю та в Чехословаччині вносить 18.— зл., на 6 місяців 9.— зл., на 3 місяці 5.— зл., поодиноке число коштує 2.— зл.

За кордоном на рік — 21.— зл., на 6 місяців — 11.— зл., на 3 місяці — 6.— зл., поодиноке число 2.— зл.

Адреса: „ПРОСВІТА”, ЛЬВІВ, РИНОК 10.